

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2025. március • XXXVI. évfolyam 3. (412.) szám

Ára: 450 Ft

Fotó: Molnár Attila

- Iskolaalapító, képviselő, várospolitikus – 200 éve született borsódi Latinovics Gábor
- Korábbi város- és sportvezető, ügyvéd, muzsikos, bajai lokálpatrióta – interjú dr. Révfy Zoltánnal
- Elfelejtett bácskaiak – a 80 éve elhunyt „rejtvénykirály”, Grätzer József emlékezete
- Ahogy mások láttak minket – francia utazók élményei a reformkori Magyarországon

Tartalom

- latinovics Gábor (1825-1897) címzetes püspök, kalocsai kanonok életrajza (*La-katos Andor összefoglalása*).....3
- Az iparendély pontosítása (*Sarlós István forrásközlése*).....5
- Székesfehérvár visszafoglalása egy szemtanú visszaemlékezése alapján (*Vadon Pál memoárja, közzéteszi: Pencz Rudolf*).....6
- A bajai ágostai evangélikus keresztyén anyaegyházközség története 1833-tól 1951 június 30-ig (*Kemény Gábor krónikája, közzéteszi: Mayer János*).....10
- Jöttek és mennek; Ne keresd (*Emesz Margit versei*).....12
- „Legszívesebben A Lokálpatrióta címet adnám a velem készült interjúmnak...” (*Dudás Júlia interjúja Révfy Zoltánnal*).. 13
- „Szíveket remélek, ha szavakat rímelek...” (*Mayer János életrajzi összefoglalója, I. rész*).....17
- Francia útleírások a reformkori Magyarországról (*Szász Géza tanulmánya*)..20
- Az első politikai vita Tisza István szerepéről (*Sarlós István forrásközlése*).....22
- Az olvadó sajtó története (*Szünder Dezső írása*).....24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:

Dr. Mayer János

Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László

Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:

Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd,
Szünder Dezső, Zalavári László

Online szerkesztő:

Mayer István

Lapalapító:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja

Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

Előfizetés: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.

Felelős vezető: Csuvár Zoltán

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilsztikai javításának jogát fenntartja!

Békék és békétlenségek

Mayer János

■ A béke szónak többféle jelentése van. Általánosságban olyan nyugalmas állapotot jelent, amikor egyetértés uralkodik, amit nem zavar meg viszálykodás, politikai, társadalmi harc, ellenségeskedés. Érthető alatta az ember csendes, zavartalan (lelki)állapota, test vagy lélek, a lelkiismeret nyugalma, egyensúlya is. A legtöbbször persze mégis azt a viszonyt értjük rajta, amikor államok között nincs háborúskodás. A modern nyelvhasználat röviden a béke szóval jelöli a háborús konfliktusokat végleg (?) lezáró *békeszerződéseket* is, amelyek akár évekig tartó öldöklésnek vetnek véget egy dokumentum aláírásával, és próbálnak garanciákat találni az ellentétek kiújulásának elkerülésére.

Ugyanakkor az elmúlt évszázadok békeszerződésai csak ritkán hoztak megnyugvást, még ritkábban alapultak a felek kölcsönös megértésén, az észszerűség elvein. 1815-ben Napóleon legyőzői elégedetlenül álltak fel a bécsi tárgyalóasztaltól: mindegyikük úgy érezte, hogy a legnagyobb részt ő vállalta a *bestia* legyőzéséből, ehhez képest ő kapta a legkevésbé. Azon kevésbé izgatták magukat a *nagyhatalmak*, hogy mi lesz a lengyelekkel (akiknek így még több mint egy évszázadig nem lett saját állama), a finnekkel (akiket egyik nagyhatalom átadott egy másikkal); hogy a katolikus flandriaiak örülnek-e annak, hogy onnantól a protestáns hollandokkal együtt alkotják a Németalföldi Királyságot, vagy hogy a szárd szigetlakók hogyan alkotnak közös államot a kontinentális piemontakkal – a nagyhatalmi érdek ilyen „apróságokkal” nem foglalkozott.

Azt sem állíthatjuk, hogy az első világháborút lezáró békék több józanságot vagy akár a feszültségek feloldására való törekvést mutattak volna. A vesztesek egytől egyig megalázva érezték magukat: nem elég, hogy gazdaságilag kimerültek, óriási emberveszteséget könyvelhettek el, még elképesztő méretű jóvátételi kötelezettségeket róttak ki rájuk azon túl, hogy – a fennen hangoztatott etnikai elv figyelmen kívül hagyásával – nagy és értékes területeket választottak le róluk. A zsákmány felosztásakor a legkevésbé a kiszemelt területeken élők szándékait tartották szem előtt: így kerülhetett például a színmagyar Csallóköz Csehszlovákiához, így vághattak ketté vonalzóval a térképen korábban összetartozó gyarmati területeket, vagy kényszerítették egyazon államba olyan népeket Afrikában vagy a Közel-Keleten, amelyek egymást legalább annyira gyűlölték, mint egykori gyarmattartóikat. (Némely mai konfliktus magvát is ebben kereshetjük.) De, mondjuk, a macedónokat sem kérdezte meg senki, hogy „jugoszlávnak”, görögnek vagy bolgárnak érzik-e inkább magukat (netán önálló államot szeretnének, ha már az Európából kiszoruló oszmánoktól kiszakadtak), hanem a *versailles-i pillérállam* építésének jegyében a (nagy)szerb ve-

zetesű délszláv királysághoz csatolták őket. És még csak azt sem mondhatjuk, hogy minden győztes elégedett lett volna: Olaszország vagy éppen Románia sem kapott meg mindent, amit megígértek neki; Franciaország mohóságát szövetségeseinek kellett megfékeznie – azzal pedig, hogy (Szovjet-) Oroszországot a tárgyalóasztalhoz sem hívták meg, több ország határa, népek (finnek, baltiak, lengyelek, kaukázusiak stb.) sorsa maradt függőben éveken keresztül.

A második világégést még ennyire megnyugtatóan sem sikerült zárni: a két „főgonosszal” (Németország, Japán) a győztesek széthúzása miatt nem is született békeszerződés, és bár alapvetően elfogadták, hogy Európa újárendezésében az 1939 előtti állapotokhoz térnek vissza, „valahogy” csak sikerült elérni, hogy a Molotov-Ribbentrop paktum értelmében a Szovjetunióhoz került területek (a *Baltikum*, finn területek, *Besszarábia*, *Lengyelország* keleti részei) náluk is maradjanak. És persze itt, illetve korábban Jaltában egy tollvonással döntöttek Közép-Európa sorsáról: a fontos szövetséges szövetségeket elveszteni nem akaró angolszász szövetségesek nagyobb szívfájdalom nélkül lökték az orosz medve ölelő karjaiba jobb sorsra érdemes régiókat.

Ne legyenek illúzióink, a földrészünk jövőjét is döntően befolyásoló majdani békeszerződés tartalmát most is a nagyhatalmak érdekei fogják meghatározni. Nyilatkozhat ugyan az ukrán elnök úgy, hogy sohasem hajlandó elismerni olyan békét, amely országára nézve hátrányos, és amely területeinek elvesztésével járna, csak ez nem sokat számít. Hitegetheti magát leendő NATO-tagsággal és védelmi garanciával, de ez csak akkor valósulhat meg, ha a nagyoknak is érdeke lesz. Ilyen kijelentéseknek legfeljebb egy nyilvánvaló katonai fölény vagy a küszöbön álló győzelem esetén lehet értelme, ma már csak az öldöklés elnyújtására alkalmasak, a *status quo ante bellum* elvét pedig a hadviselő felek kölcsönös kimerülése, harctéri patthelyzet esetén szokták alkalmazni. Azt persze nem tudhatjuk, hogy a szokatlanul hetyke hangnem mögött téves helyzetértékelés, a valóságérzék elvesztése, a saját pozíció erősítésének a szándéka, netán a belső (nacionalista) ellenzék leszerelése vagy épp a lohadni látszó harci kedv élesztése-e a célja. Mindegy is: ebben a partiban – tetszik vagy sem – neki és országának aligha osztanak lapot, arra pedig még kevésbé számíthat, hogy az alku a megnyugvást és a megbékélést hozza el. Európa ugyan maradhat még saját illúzióinak rabságában, és hiheti azt, hogy számít valamit: jelenleg annak is örülhet, ha a tárgyalóasztal szélére odaengedik, semmi ereje és hitele sincs ahhoz, hogy nyugalmat teremtsen. Azon se lepődjünk meg, ha béke(szerződés) lesz, de békekesség és nyugalom nem: ám még az is jobb, mint a véget nem érő öldöklés és pusztítás. ■

Latinovics Gábor (1825–1897) címzetes püspök, kalocsai kanonok életrajza

■ 200 évvel ezelőtt, 1825 márciusában született borsódi LATINOVICS GÁBOR, aki négy cikluson át, 1878–1892 között volt városunk országgyűlési képviselője. Az egyházi pályán a címzetes püspöki rangig emelkedő férfiú kora helyi és országos közéletének ismert figurája volt; ma elsősorban a kalocsai iskolanővérek által működtetett bajai zárjai tanoda (egyik) alapítójaként ismerjük a nevét. Az alábbiakban a bicentenárium előtt tisztelegve számos fordulattal kísért életpályájának rövid összefoglalóját olvashatják, annak egyik legkiválóbb ismerője tollából.

Lakatos Andor

■ Borsódi Latinovics Gábor 1825. március 14-én született Baján. Nemes szülei, Borsódi Latinovits Miksa és Kardos Janka bajai lakosok voltak. Nagy Iván a család középkori eredetét fejtegetve *Latanovicz* névváltozatról és kattarói (Cattaro, Dalmácia, ma: Kotor, Montenegró) származásról ír, *Dudás Gyula* családtörténeti munkájában a családi emlékezetre hivatkozva velencei kapcsolatokat, sőt ottani nemesi rangot is említ. Bács vármegyébe a család a 17. század vége felé költözhetett, amikor Dalmáciából sokan érkeztek a török uralom elől menekülve. Első ismert ősök, *Tádé* Baján telepedett le, az ő *Dániel* és *István* nevű fiai hadi érdemeikért kaptak 1719-ben nemességet. A kezdetben bérelt, majd megvásárolt pusztákra később birtokadományokat kaptak, s a 18. század közepére állt össze birtokegyüttesük nagy része (*Borsód, Legyen, Kunbaja, Madaras*), melyben a század végén történtek még nagyobb változások (Kunbaja elvesztése, *Katymár* megvásárlása). A birtokokat a család együttesen kezelte (előnévként a borsódi és katymári nevet viselték), s a 18. század közepétől váltak befolyásossá a vármegyei közéletben.

Ekkortól kezdve a Bács-Bodrog megyei megbízatások (alispán, főszolgabíró, táblabíró, főjegyző, aljegyző, esküdt stb.) valamennyi posztján előfordultak a család tagjai, és országgyűlési követként is rendszeresen szerepeltek a 18. században, a reformkorban és a dualista korszakban is. A család hölgy tagjai gyakran lettek befolyásos, arisztokrata feleségek, például *Horthy Miklós* bátyjának, *Istvánnak* felesége *Latinovits Margit* (1866–1926) volt.

A család kapcsolatrendszere és hagyományai Latinovics Gábor egész életén át meghatározóak voltak. Gábor 1834/35-ben kezdte gimnáziumi tanulmányait Kalocsán, a piaristáknál. Egy tanév után az itteni anyakönyvekben nincs többé nyoma,

s 1841-ben, amikor a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye papnövendékei közé kérte felvételét, a bajai királyi gimnáziumból hozott elbocsájtó levelet és igazolást a két humanista év befejezéséről. Gimnáziumi tanulmányait tehát Kalocsán kezdte, és Baján fejezte be.

Latinovics Gábor

A főegyházmegye papnövendékeként Latinovics a bölcsészeti éveket 1841–1843 között Egerben végezte, majd 1843–1848 között teológiát tanult a Nagyszemináriumban, Kalocsán. A növendékekről szóló jelentésekben mindvégig eminens tanulónak és jó magaviseletűnek jellemezték, „káros szenvedélyektől” is mentes volt (azaz nem dohányzott). 1848. április 11-én szentelték pappá, első szolgálati helye káplánként Dávod volt, ahol 1848. július 1-jétől 1850 januárjáig tevékenykedett. Bár plébánosa elégedett volt vele, feltehetően politikai okokból már 1849-ben áthelyezését kérte Jankovára (Jánoshalmára), ám e kérését elutasították. 1850-tól került a család kérésére „helypótló lelkészként” Bácsborsódra, az éppen megüresedett állomásra. Itt 1856-ig szolgált. Első plébánosi megbízatását Vaskúton kapta, ahol 1856 márci-

sától 1864 márciusáig működött. Sikeresen fejlesztette a népoktatást, jó kapcsolatai a hívekkel egész életén át elkísérték, így pl. 1880. május 30-án, már kanonokként, a kalocsai érsek megbízásából ő áldotta meg a vaskútiak újjáépített templomát.

1864-ben „hazakerült” Bajára, itt ő volt az első plébános, akinek megválasztásában kegyúrként Baja város magisztrátusa vett részt, miután 1862-ben a város megváltotta magát korábbi földesurától. Kunszt József érsek öt személy plébánosi pályázatát támogatta, róluk szavazhatott a város tanácsa. A titkos szavazást 1864. február 18-án tartották: Latinovics fölényesen nyert 46 szavazattal, a második helyezett 17-et kapott. Latinovics Gábort végül 1864. május 8-án iktatta be plébánosi tisztségébe *Barakovics Antal* kalocsai főszékesegyházi kanonok. Az új plébános a születésnapján, március 14-én költözött Bajára, és ezen a napon tiszteletére fáklyás felvonulást rendeztek. Az esemény politikai tüntető jellege miatt azonban a történelemmel a Királyi Helytartóság is foglalkozott, és levélben kereste meg az érseket. (Feltételezhető, hogy március 15. előestéjén az eseménynek 1848-as felhangjai lehettek, s a felvonulás az abszolutista bécsi kormányzat elleni tüntetésre is alkalmat adhatott.) Az érseki vizsgálat megállapította a plébános felelősségét is, hiszen a fáklyás menetet már pusztán a böjti időszak miatt is meg is kellett volna akadályoznia, ezért komolyan megintették. A főpapi intés nem okozott törést sem Latinovics pályafutásában, sem közéleti érdeklődésében, sőt, Kunszt érsek nem sokkal később, 1865. szeptember 1-jén, Ő császári s apostoli királyi felségnek címzett, s a Királyi Helytartótanácsnak elküldött kérelmében apáti vagy préposti címet kért Latinovics Gábor számára. Kérésének teljesítését az érsek már nem érte meg, Latinovics végül 1866. március 18-án kapta meg a Szent Istvánról elnevezett tiszaköi prépost címet.

Latinovics nemcsak plébániájáért, hanem Baja város fejlesztéséért is dolgozott. A statisztikai jelentések szerint több mint háromezer hívó család gondozása volt a feladata, munkáját három káplán segítette. Köztisztelőben állt, és kiemelték vele kapcsolatban, hogy háza vallási és nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül nemcsak az előkelők, hanem mindazok

előtt nyitva állt, akik a város érdekében tenni akartak. Baján ő volt a *Katolikus Legényegylet* első elnöke, és hasonlóképpen a *Bajai Első Jótékony Nőegylet* vezetője is. Ő áldotta meg a molnárok által újból felépített Szent János-kápolnát 1877-ben. Emellett a nőnevelés, az iskolaügy fejlesztése terén végzett munkáját szokták hangsúlyozni, mely elsősorban a „zárdai tanoda” létrehozását, az iskolanővérek bajjai letelepítését, illetve az állami tanítóképző alapításában való részvételét jelentette.

Bár Latinovics az iskolanővérek bajjai letelepítése, intézményeik létrehozása, majd igazgatása kapcsán kétségtelenül fontos szervező-vezető munkát végzett, mégsem említhető az intézmény egyetlen alapítójának. Baja városa és a kalocsai iskolanővérek között kezdettől fogva voltak bizonyos kapcsolatok, hiszen az 1860-ban Csehországból Kalocsára érkező iskolanővérek 5 magyar nemzetiségű tagja közül 4 bajjai származású volt. A későbbi plébános rokona, *Latinovits Aurélia* még 1863-ban 4500 Ft-ot hagyományozott végrendeletében egy bajjai zárdaiskola céljaira. Ezt egészítette ki az 1868 tavaszán meghirdetett gyűjtés a lakosság körében. Az igazi anyagi áldozatot azonban *Haynald Lajos* kalocsai-bácsi érsek hozta, az ő 29 000 forintos és *Kubinszky Mihály* kanonok, az iskolanővérek kalocsai intézet igazgatójának 8000 forintos adománya volt az építkezés megvalósításának legfőbb biztosítéka. Az 1870-ben négy osztállyal induló intézmény 1872-ben hat, majd 1876-ban nyolc tantermesre bővült, ebből a két utolsó terem felső népiskolaként (azaz ismétlődő iskolaként) szolgált, ahol többek között nyelvtant (fogalmazványok készítését) és varrást is tanítottak a lányoknak. 1876-ban a nővérek óvodát is nyitottak. Baja egyébként a harmadik helyen állt a kalocsai iskolanővérek vidéki letelepedéseinek sorában: korábban 1868-ban Óbecsén, 1869-ben Bács-Topolyán alapítottak hasonló intézményeket.

Latinovics 1870-től esperesi teendőket is ellátott kerületében, és 1878 nyarán kanonoki kinevezést kapott Kalocsára. 1878. szeptember 17-én iktatták be idősebb mesterkanonoki stallumába a Kalocsai Főszékesegyházi Káptalanban. Ugyanebben az évben viszont arra kért engedélyt *Haynald* érsektől, hogy Baján képviselőjelölt lehessen az országgyűlési választások alkalmával. Az érsek ebbe beleegyezett, a következő kitétellet: „*Megengedettik oly föltétel alatt, hogy ha a megye szükségel kívánják, rábízandó hivatalát azonnal*

elfoglalandja.” Ezt követően országgyűlési elfoglaltságai, budapesti tartózkodása miatt ritkán, évente alig néhány alkalommal jelent meg Kalocsán. Távolléte ellenére káptalani megbízatásai időközben többször is változtak: 1881-ben tiszai főesperes, 1886-ban bácsi főesperes, 1888-ban székesegyházi főesperes, 1893-ban Szent Pálról nevezett bácsi kispripost, 1895-ben örkanonok lett.

1878-tól között Latinovics Gábor kanonok lényegében Budapesten élt, hiszen négy cikluson (1878-1881, 1881-1884, 1884-1887, 1887-1892) át volt Baja város kormányparti (szabadelvű párti) képviselője. Közben többször volt a közös ügyek intézésére kiküldött országgyűlési delegáció tagja. Az országgyűlésben nem volt feltűnő személyiség, keveset szólalt fel. Két fontosabb ügy látható, melyek kapcsán tevékeny volt: az egyik a Budapest-Zimony vasútvonal *Szabadka-Baja szárnyvonalának* megépítéséért folytatott küzdelem (1880-1883), melyet létfontosságúnak tartott a térség fejlődése szempontjából, mivel a fővonal a korábbi elképzelésektől eltérően végül a Dunától beljebb húzódott. A másik az 1883-ban elkészült *középiszkolai törvényjavaslat* támogatása volt, melynek kapcsán nagyra értékelte a felekezetek szabad iskolaalapítási jogát, és a nemzeti iskolákban kötelező magyar nyelv oktatását, melyet minimum követelménynek nevezett.

Az udvarias, szerény, tartózkodó Latinovics politikai pályájának megítélése változatos volt a kortársak körében: „... *szelíd természetű, csendes pap; kanonokká lett, maga sem tudja, miért, majd még püspökké is lesz, és senki sem fogja tudni miért? De csak minél hamarabb, mert bizonyára sokkal jobb püspök válik belőle, mint aminő képviselő.*” – írta róla kritikusan *Degré Alajos*. A politikai szerepvállalás előbb-utóbb elkerülhetetlen konfliktusokat hozott életében. Helyi szinten az indulatok-ellentétek leginkább a választások alkalmával jelentkeztek. Latinovics a *Tisza Kálmán* vezette kormány odaadó híveként élvezte a főispán, a tisztviselők és a papság bizalmát, de a város polgárainak nagy része 1881-ben inkább a mérsékelt ellenzéki *Drescher Ede* ügyvédet támogatta. A volt plébános végül heves viták után 26 szavazattal nyert.

Az 1880-as években azután gyűltek a sajtó-támadások, a *Haynald* érsekhez küldött panaszlevelek is, melyekben összegeztethetetlennek állították a szabadelvű párt különféle lépéseit és törvényjavaslatait a

papi lelkiismerettel. Hol általánosságban, hol név szerint kifogásolták, hogy Latinovics közösséget vállal a Szabadelvű Párttal, és nem lép ki onnan az egyház számára problematikus, sőt elfogadhatatlan politika következményeként (pl. zsidó emancipáció, főrabbi megjelenése a főrendiházban, polgári anyakönyvezés). Az említett kérdések és a mögöttük rejlő ellentétek hamarosan a további egyházi karrier szempontjából is döntővé váltak. 1886 tavaszán ugyanis Latinovics Gábor neve kormányzati támogatással püspökjelöltként merült fel, de kinevezésének ügye végül zátonyra futott, pedig azt – levelek tanúsága szerint – mind a bajai főjegyző (*Allaga Imre*), mind a vallás- és közoktatási miniszter (*Trefort Ágoston*) támogatta. A zsidók és keresztények polgári házasságát engedélyező törvényjavaslatot a teljes magyar püspöki karral egyetemben határozottan ellenző *Haynald* érsek azonban – annak támogató álláspontja miatt – politikai ellentétbe került a kormányparti kanonokkal. Mindezek után azt javasolta az érsek *Treforthoz* írt levelében, hogy Latinovics Gábor püspöki előterjesztésétől tartózkodjon. (Más kérdés, hogy végül a neki szánt beszercebányai püspökséget egy másik bajai születésű pap, *Bende Imre* kapta meg.)

A kinevezési ügy kellemetlenségei ellenére a jó viszony az érsek és a kanonok között töretlen maradt. A kölcsönös jóindulat jelei megnyilvánultak 1888-ban, amikor Latinovics a *Szentjobbi valósgos apátság*ot kapta meg az uralkodótól. Latinovics következetes maradt politikai magatartásában, és továbbra is kitartott a Szabadelvű Párt támogatásában, még a polgári házasság meghirdetését követően is. Noha Latinovics tevékeny képviselőisége 1892-ben véget ért, a kormányzati-politikai körök hálájának jeleként fogható fel a kanonok biduai választott püspöki kinevezése 1895-ben. A címzetes püspöki rang ugyanis nem járt valós teendővel, sem püspökszenteléssel, adományozása a királyi-főkegyúri jog része volt Magyarországon.

Az 1891-ben meghalt *Haynald* érsek utóda, *Császka György* szintén jó kapcsolatban állt Latinovicsal, nem sokkal halála előtt az érsek is meglátogatta őt Budapesten, a Pannonia Szállóban lévő lakásán. Latinovics Abbáziába akart utazni, hogy régóta szokásos fürdőútnán keressen gyógyulást betegségére, de 1897. május 8-án váratlanul elhunyt. Utolsó látogatója rokona, *Latinovics János* főrendiházi tag volt, az ő távozása után halt meg szívszélhűdéssben.

A Bajai Közlöny nekrológiájában az elhunyt szeretetreméltóságát és szívjóságát hangsúlyozta, melynek köszönhetően rengeteg jó barátot és tisztelőt szerzett magának: „...*életpályája bizonyosága annak, hogy lehet valaki minden tekintetben korrekt pap anélkül, hogy a modern élet követelményeivel szakítani kényszerülne.*”

Sajnos a kortársak számára még jól ismert személyiség élete és munkássága ma már csak töredékesen vizsgálható.

Felidézésének egyik nehézsége a személyes levelezés, irathagyaték hiánya. Nem véletlenül hiányoznak ezek a források, megsemmisítésükről maga Latinovics Gábor döntött 1896. december 1-jén kelt végrendeletében. 1897. május 11-én helyezték végső nyughelyére Kalocsán, a köztemető papi kriptájában. Végrendeletében Latinovics egyszerű temetést kért, a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint a szertartást Császka György kalocsa-bácsi

érek végezte. Temetésén Baja város küldöttsége is részt vett, a polgármester vezetésével.

(Az írás Latinovics Gábor (1825-1897) c. püspök, a bajai zárdaiskola alapítója címmel, a 2015. május 14-én, a 90 éves Bánáti Tibor tiszteletére rendezett Bajáról indultak – Bajára érkeztek c. konferencián elhangzott előadás alapján készült. A rövidített, szerkesztett változatot a szerző szíves engedélyével közöljük.) ■

Az iparengedély pontosítása

Sarlós István

■ 1733-ban, amikor John Kay bemutatta az első repülő vetélőt, és felgyorsította a szövés folyamatát, ugrásszerű technikai változásokat generált a könnyűiparban, ami aztán továbbgyűrűzött az ipar, majd a mezőgazdaság, a közlekedés területén, és egy addig példa nélküli tudományos és technikai fejlődést indított el, amelyet *ipari forradalomnak* nevezünk. A hagyományos, évszázados céhes keretek gyorsan felbomlottak, folyamatosan jöttek a technikai újítások, amelyekkel nemcsak az azokat alkalmazó embereknek, hanem a hivatali felügyeletét ellátó rendszernek is lépést kellett tartania. A szabadalmi hivatalok, iparhatóságok, ipartestületek, ipari kamarák működése egy egyszerű cég esetében is számtalan hivatalos eljárást vont maga után. Egy egyszerű újítás, tökéletesítés is könnyen egy új engedélyezési eljárást követelt. Az első világháború után számos, eredetileg katonai célt szolgáló termelési eljárás került át a civil életbe a mű(pót)agyagok, a különböző keverékek használatával együtt. E folyamat következményeként több műszaki leírást, engedélyt stb. változtattak meg, a kor technikai színvonalához igazodva. Az esetek nagy többségében csak egyszerű bejelentések történtek, amelyben az új eljárást a régi ipari és kereskedelmi engedélyben foglaltaknak megfelelően használták, de olyanra is volt példa, hogy megváltoztatták az iparengedélyt, mivel az iparhatóság teljesen új eljárásnak minősítette azt.

Baján a szerb megszállás után, 1923-tól indult be ez a folyamat. Az első világháború alatt számtalan iparos meghalt, tönkrement, elköltözött Bajáról, és nem jött vissza a szerb megszállás után sem. A történelmi Bács-Bodrog vármegye déli területeiről érkezők – iparosok is jöttek, bár nem sokan

– engedélyezési eljárásai szintén terheltek a bajai iparhatóság hivatali apparátusát, ezért az egyszerűbb technikai újítások bejelentését egyszerűen csak tudomásul vették. Egy ilyen újítást jelentett be 1925 márciusában a Bajai Posztó- és Takarógyár Részvénytársaság.

„3910/1925.

Kérvénye a Bajai Posztó és Takarógyár r.t. bejelentett cégnek Baja,

melyben a Bácskai Gyapjúárugyár R.T. telepén pamut feldolgozásának tudomásul vételét kéri.

Tek. [tekintetes] Iparhatóság Baja.

Tisztelettel sz. [szíves] tudomásukra hozzuk, hogy fonodánk a jövőben olyan partiekat /nyers gyapjúkeverékeket/ is szándékozunk feldolgozni, amelyekhez 20-

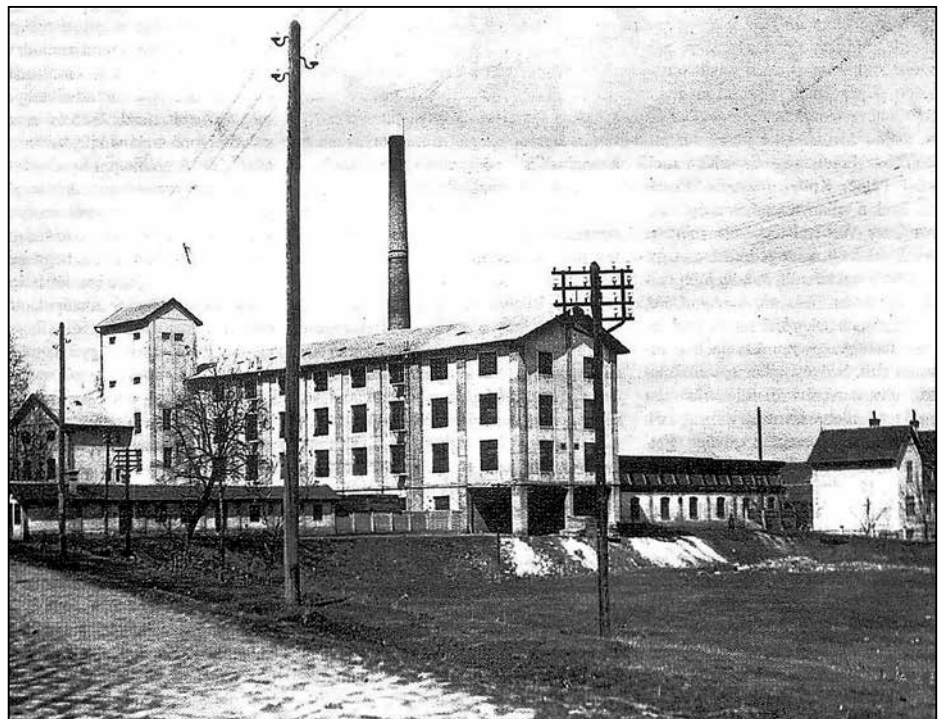
30% pamut lesz keverve. Miután a pamutnak a gyapjúhoz való ily arányú keverése általánosan szokásos és annak illetően való feldolgozása minden gyapjúfonóban hasonlóképpen történik, tisztelettel kérjük, hogy jelen bejelentésünket tudomásul venni szíveskedjenek.

Megjegyezzük, hogy ezen bejelentésünket csak azért tesszük meg, mert az iparigazolványunk kivonatában »Gyapjúfonó« kitétel szerepel.

Baja, 1925. március 12.

Teljes Tisztelettel Bajai Posztó és Takarógyár Részvénytársaság.”

A városi tanács, mint I. fokú iparhatóság a bejelentést tudomásul vette, válaszlevelet sem írtak az ügyben, egyszerűen irattárba tették. ■

A Posztógyár 1932-ben (Szelestyáni Lajos felvétele)

80 éve történt

Székesfehérvár visszafoglalása egy szemtanú visszaemlékezése alapján

Közéleti és a bevezetést írta: Pencz Rudolf

■ Az alábbiakban közölt beszámoló *Vadon Pál* magyar királyi honvéd repülő százados tollából származik, aki harccsoportja élén vett részt Székesfehérvár a szovjetektől történt visszavételében 1945. január 20-22-én, a Budapest-erőd felmentéséért folytatott Konrad III. hadművelet keretében, a *Herbert Gille* SS-tábornok által vezetett IV. SS-páncélos hadtest alárendeltségében.

Vadon Pál 1902. december 10-én, 5 fivér közül harmadikként született Kézdivásárhelyen. A kemény fából faragott székegy férfi, aki elszenvedte az első világháború borzalmaival, a történelmi Magyarország szétdarabolását és hazája elvesztését, katonatiszti pályára lépett, és 1932-ben – az akkor még titokban kiépített – *Magyar Királyi Légierő* kötelékébe lépett. Repülőként a keleti fronton harcolt 1944 márciusáig, amikor – immár századosi rangban – sebesülése miatt a földre kényszerült: „*Repülőm orvosi rendeletre nem volt szabad, de Isten és a Haza parancsára kötelességemnek tartottam harcolni a szovjetek rabló hadserege ellen*” – emlékezett 1992-ben. Felgyógyulása után belépett a *Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetségbe*, melyben vezető tisztséget töltött be. A KABSZ önkéntesekből álló harccsoportot állított fel, amelyet 1944. október 20-án egy külön egyezmény alapján a Waffen-SS saját kötelékébe vett át, és a Veszprém megyei Súron, a 22. SS-lovashadosztály keretében szerelt és fegyverzett fel. Ez volt a – parancsnokáról, *dr. Ney Károly*ról, a KABSZ elnökéről elnevezett – *Ney SS-harccsoport*. Vadon Pál e harccsoport egyik, mintegy 400 főből, főként egykori honvéd-repülőfegyvernemi katonákból álló zászlóaljának lett a parancsnoka, és ennek élén vívta ki 1945 januárjában a magyar fegyverek utolsó jelentős győzelmét: Székesfehérvár visszavételét.

Folyamatos további harcokat és visszavonulásokat követően Vadon Pált a háború vége Stájerországban érte, ahonnan a Ney-dandár mintegy 1 000 katonájával együtt átverekedte magát a Salzkammergutba, ahol amerikai hadifogságba esett. A háború után sokáig Angliában élt, majd Grazba költözött, ahol a stájer bajtársi közösség aktív tagja volt. Meg kellett élnie egyetlen

fia, az orvos ifjabb *Pál* autóbalesetben bekövetkezett halálát (1985), és megélte a rendszerváltást is, amikor repülő őrnagyi rendfokozatba előléptetve rehabilitálták. Élete utolsó éveiben átköltözött öccséhez Sopronba, ahol 1999. október 8-án, 97. életévében megkapta utolsó behívóját az égi seregek urától.

Az öt Vadon fivér közül hárman voltak hivatásos katonatisztek. A repülő százados *Pál* mellett *Lajos* és *Zoltán* is e rendfokozatban, magas kitüntetésekkel szerezték harcolt a Don mentén. A legidősebb testvér, *József* ügyvéd volt; 1919-ben a Székely Hadosztály zászlósaként harcolt Erdély megtartásáért. Az erdőmérnök *Sándor* 1956 után „disszidált”, s Argentínában halt meg, amikor egy terhes nőt egy utcai támadás során meg akart védeni, végül őt szúrták le. *Zoltán* Magyarországon maradt, 1992-ben alezredeként rehabilitálták, fia (ugyancsak *Zoltán*) az ifjúságnevelés, a katonai hagyományörzés és megemlékezések terén szerzett elévülhetetlen érdemeket.

A Ney-harccsoport, melyhez Vadon is tartozott, a háború legsajátosabb magyar harcoló alakulata volt. Parancsnoka *dr. Ney Károly* (1906, Bácsszentiván – 1989, Bécs), jogász, lovas tüzér tartalékos főhadnagy volt, aki a németekkel szövetséges haderő-

nek tartotta harccsoportját, de különállását mind a németekkel, mind a nyilas kormányval szemben agilisán és eredményesen őrizte. Emiatt végül *Szálasi* 1945. február 3-án kizárta a Honvédségből, és megfosztotta magyar állampolgárságától is, mondván: „*illegálisan harcol*”. A németeknek is sok főfájást okozott a végletesen individualista Ney, akit *Winckelmann* SS-tábornok, magyarországi SS- és rendőrparancsnok többször is szigorú hangon megróva igyekezett visszafogni, másrészt a nyilas kormány felé fedezni. Ney azonban sikeresen megvédte alakulata függetlenségét (magyar nyelvhasználatában az SS megnevezést is mindig elhagyta), de a Waffen-SS sem „telepedett rá” igazán az alakulatra, melyet megerősített lovasezredként terveztek felállítani, „*1. (ung.) Husaren-Brigade der SS*” („az SS 1. magyar huszár-dandárja”) néven hivatkoztak rájuk – erre Ney élete végéig igen büszke volt.

A háború végéig SS-alezredesi (Obersturmbannführer) rendfokozatot elérő Neyt egyébként tisztársai sem kedvelték, de rendet tudott tartani, és jól adminisztrálta magát. Vadon, lévén öregebb katona, keresztülnézett rajta. Ney másik zászlóalja csak Vadonék után, a második lépcsőben, más irányból vonult be Fehérvárra. A fehér-

dr. Ney Károly Székesfehérváron, 1945. január

vári vasútállomásra érve zsákmányoltak vagy 20 Sherman tankot, amit a „ruszlik” ott felejtettek – így Neyé lett a dicsőség, Balck páncélos tábormok őt tüntette ki *Deutsches Kreuz in Gold*-dal (Német Aranykereszttel). Amikor aztán kiderült, hogy Vadon volt az élen, külön futárral küldött egyet neki is...

Egyébként, ahogy a könyveknek, úgy az alábbi beszámolóknak is megvan a maga sorsa. Vadon Pali bácsi 1982-ben készített egy óra, percre kidolgozott beszámolót Fehérvár visszafoglalásáról, pontos térképvázlattal. Akkoriban nem lévén még fénymásoló, ezt küldték el egy norvég hadtörténésznek, akitől soha nem került vissza – így a felbecsülhetetlen értékű felvonulási rajz elkallódott. A tudósításnak ezt követően készült el a német változata, hogy majd közöljék a *Die Kameradschaft* c. lapban – de végül ez sem történt meg. Ez utóbbi beszámolót fordítottuk vissza magyarra – teljes terjedelmében most jelenik meg először. A német változat végül 2000-ben a *Der Freiwillige* c. lapban, Vadon Pál nekrológiájával együtt jelent meg.

A Székesfehérvár felszabadításáért 1945. január 20-án kezdődő csata igaz története Vadon Pál †

1945. január 19-én este 6 és 7 óra között megállt szállásom előtt egy német VW-Kübelwagen, kiszállt belőle egy német vezérkari százados, s megkért, hogy menjek el vele a német hadsereg közelben lévő főhadiszállására, hogy megbeszéljük a következő napon, 1945. január 20-án Székesfehérvár ellen indítandó támadás részleteit.

10-15 percnyi utazás után autónk Balatonkenese közelében egy villa előtt állt meg, melynek bejáratánál fegyveres őrk posztoltak. Miután igazoltuk magunkat az őrségnek, a német tiszt bevezetett a villa egykori fogadószalonjába. Rövid bemutatkozás után megkértek, hogy foglaljak helyet egy íróasztalnál. Az asztalnál térképek fölé hajolva több magas rangú tiszt állt. Egyikük, Balck német páncélos tábormok hozzám lépett, és megkérdezte, milyen tiszti beosztásban szolgáltam a keleti fronton, és hány ember fog rendelkezésemre állni a másnap hajnalban kezdődő, Székesfehérvár ellen irányuló támadáshoz. Majd az asztalra terített térkép fölé hajolt, és megmutatta, hol kell a következő napon Székesfehérvár irányába előnyomulnom. A támadás reggel 7 órakor kezdődik. Az akció előkészítéseképpen reggel 6 és 7 óra között tüzérségi tüzellel fogják löni az orosz állásokat. Megértettem-e eligazítását, kér-

Vadon Pál (1902-1999) repülő százados

dezte. Igenis, feleltem. Kezet adott, sok szerencsét kívánt a vállalkozáshoz, és viszontatért az íróasztalhoz.

Mielőtt visszaindultam, egy német vezérkari százados lépett hozzám, és közölte, hogy másnap reggel Lewetzow SS-főhadnagy (Obersturmführer) fog nálam jelentkezni egy, az én alárendeltségembe utalt századdal.

Miután visszaértem Balatonkenesére, tájékoztattam beosztottaimat a vállalkozásról, a nekünk adott parancsokról. Segéd-tisztemet, *Csihás Öcsi* huszárfőhadnagyot mindjárt utasítottam is, hogy azonnal rendelkezze el a takarodót, mert a másnapi napali őrséget 5 órai kezdetre osztjuk be.

Így is történt, úgyhogy 400-420 fős létszámú harccsoportom – mely kizárólag önkéntesekből állt – már reggel 6 órakor elfoglalta kiinduló állásait. Lőfegyverekkel (kézifegyverekkel, géppuskával, páncélököllel, kézigránáttal) és lőszerrel bőszegesen el voltunk látva. Kézigránát és páncélököl ládászámra állt rendelkezésünkre. A németeknek is bőven volt lőszerük, gyalogsági élőerejük azonban már kevés volt.

Az időjárás ezekben a napokban nagyon hideg volt. A talaj fagyott volt, a földeket mindenütt 40-50 cm vastag hótakaró borította. A vizes és mocsaras területeket vastag jégréteg fedte. Így a személy- és tehergépkocsik, sőt a páncélosok is nehézség nélkül közlekedhettek. Harccsoportom, valamint a nekem alárendelt SS-század tehát 1945. január 20-án reggel parancs szerint támadásra felsorakozott. A 6 órakor induló tüzérségi tűz kezdete után nyomban nagy mozgás támadt az orosz állásokban.

Valószínűleg nagy zavarodottság uralkodhatott ott, ugyanis számos gépjármű indult meg Székesfehérvár irányába, menekülő vöröskatonákkal megrakva. Pontban 7 órakor megindult előnyomulásunk Kungös község irányába. Onnan egységemmel Nádasladány irányába vonultam tovább, Lewetzow SS-főhadnagy pedig az ő századával Füle és Szabadbattyán irányába.

Ez idáig nem ütköztünk ellenállásba. Mielőtt megindultunk, elénekeltük a magyar himnuszt, és elimádkoztuk a Magyar Hírszekegyet, kérve Istent, álljon mellénk harcunkban, hogy kiűzhessük hazánkból az istentelen, kegyetlen terroristákat.

A községek lakossága – felnőttek és gyermekek – nagy örömmujongással fogadtak bennünket. Az asszonyok könnyezve kértek, öljünk meg minden orosz katonát, mivel ezek nemcsak őket, hanem sokszor még csupán serdülőkorú leányukat is majdnem naponta megerőszakolták. Az anyákat, akik meg akarták védeni lányukat, könyörtelenül összeverték. Nagyon nehéz volt megnyugtani ezeket az asszonyokat, először is, mert még nem voltak orosz hadifoglyaink, másodsor pedig, ha lettek volna is, már fegyvertelen ellenfélként hadifogolynak számítottak volna, és hadifogolytáborban lett volna a helyük.

Az említett helységek közti terep részben erdős volt. Mindenütt jól kiépített, bunkerekkel megerősített orosz állásokra bukkantunk, de mindegyik üres volt. Az oroszok könnyen vissza tudtak vonulni harckocsijaikkal és teherautóikkal, mivel a talaj mélyen meg volt fagyva. Így értem el – szinte bármilyen ellenállás nélkül – január 21-én reggel 9 órakor Sárszentmihály falu malomárkát. 24 órányi menetelés után itt tartottunk először hosszabb pihenőt. A malomároktól nyugatra fekvő dombokon a német tüzérség foglalta el állásait. E dombokról jó rálátás nyílt a Sárvíz-csatorna keleti partjára, ahol erős orosz csapatmozgásokat lehetett megfigyelni. Úgy nézett ki, mintha az oroszok ellencsapásra készülődnének, mivel egyre több mozgás volt észlelhető, és Székesfehérvár irányába nem menekültek tovább.

Elhatároztam, hogy megakadályozom a Sárvíz túlsó partján az orosz állások kiépítésének folytatását. Önkéntesekből (kb. 100 emberből) 20 főnyi csoportokat képeztem, akik tiszték és altiszték irányítása alatt azonnal útnak indultak velem, hogy a befagyott árterület mögött megtámadjuk az orosz állásokat. Messzire azonban nem jutottunk. Az oroszok észrevettek minket, és már 50-60 méter előnyomulás után

olyan erős géppuska- és gránátvetőtűzet kaptunk, hogy vissza kellett mennünk a malomárokban lévő állásainkba.

Ennél a tűzrajtaütésnél kis harccsoportomból kb. 40 ember megsebesült, ebből öten-hatan súlyosan, a többiek gránátvetőszilánkoktól könnyebben. A sebesülteket azonnal visszaküldtem lovas szánon a német kötőzölyhelyre. A könnyű sebesülteket 2-3 óra múlva visszatértek hozzánk, és jó hangulatban jelentették, hogy folytatni tudják a harcot. Különösen az újpesti fiúknál lehetett jó harci morált és erős harci szellemet megállapítani.

A sikertelen támadás után újjászerveztem harccsoportomat, a további előretöréshez pedig német tüzérségi támogatást kértem. Ezt hamarosan meg is kaptam, mégpedig nagyon sikeresen, mivel a német tüzérségi tűz az oroszokat visszavonulásra kényszerítette.

A visszavonuló oroszok gránátvetőtűze lassította ugyan előrenyomulásunkat, de 13 és 14 óra között így is elértük Sárpenete község határát. A falu lakossága nagy örömmel fogadott bennünket. Hamarosan beérkeztek a fogatolt tábori konyhák is, a babgulyással. Rövid pihenőt rendeltem el. Jóllakottan és két órányi pihenés után folytattuk az előrenyomulást Sárpenete vasútállomása irányába. Az állomást körülvevő erdősávban oroszoknak nyomát sem találtuk. Az állomásépület sértetlen volt és üres. Innen egy vágány a székesfehérvári piactéri kisállomáshoz vezetett. A sínek mellett kétoldalt kb. 50-60 m távolságban folytattuk utunkat Székesfehérvár irányába. Egy óra múlva megláttuk az állomást. Meglepetésünkre egy csoport fegyvertelen orosz katonát pillantottunk meg, akik ládákat rakodtak vagonokba. Lewetzow SS-főhadnaggal ketten egy-egy 12 fős csoporttal észrevétlenül becserkésztek őket, és miután sortűzet nyitottunk a fejük fölé, megadásra szólítottuk fel őket. Azonnal fel is tartották kezüket. Kb. 40-50-en voltak, köztük 4-5 altiszt, akik mindjárt le is csatolták és eldobták pisztolyaikat.

A környező házak lakói szintén nagy örömmel üdvözöltek bennünket, és kérték, adjuk át nekik a foglyokat, mert meg akarják torolni feleségeik és lányaik megérőszakolását. E kérést természetesen nem teljesítettem. Erre néhány asszony sírva arra kért, hogy az oroszok legalább az ellopott bundáikat adják vissza. Erre megmozdítottuk az oroszokat, 4-5 bundát találtunk is náluk kabátjaik alá elrejtve, ezeket vissza is adtuk a tulajdonosaiknak.

Míg a bundák visszaadásával foglaltoskodtunk, két paraszt szaladt hozzánk lélekszakadva, és azt mondták, hogy jobbszárnyunktól kb. 500 méterre becslésük szerint kb. 4-500 fegyveres orosz nyomul előre Sárpenete irányába. Mivel ezt a terület már elhagytuk, és mögöttünk nem voltak német gyalogsági erők, rádión kértem a német parancsnokságot, hogy állítsák meg az orosz előrenyomulást. Néhány perc múlva a német tüzérség zárótűzet zúdított a megadott területre, egy lakatlan erdősávra. Ám az oroszok sem maradtak tétlenül, hamarosan ők is tüzet nyitottak a harcra készülő német páncélosokra, valamint a malomárok menti dombokon fekvő német tüzérségi állásokra.

vitéz Vadon Lajos (1905-1973) százados

Harccsoportommal megindultam az előrenyomuló oroszok ellen. Fejünk fölött heves tüzérségi párbaj tombolt. A sorozatvetők és a „Sztálin-orgonák” lövedékeinek zaja betöltötte a levegőt. A tűzpárbaj kb. 10-15 percig tartott, és a mi sikerünkkel végződött, az oroszok hanyatt-homlok menekültek Székesfehérvár irányába. Az elfogott oroszokat fegyveres kísérettel Sárszentmihályra küldtem, ahonnan két Botond gépkocsival Veszprémbe szállították, és az illetékes nyilas parancsnokságnak adták át őket.

Éjszakára pihenőt rendeltem a harccsoportnak.

Másnap, január 22-én 5 órakor fújtam ébresztőt. Reggeli után Lewetzow SS-főhadnaggal előreküszünk a Székesfehérvár-Veszprém vasútvonal felrobbantott vasúti hídjáig. Innen megállapítottuk, hogy

a visszavonuló oroszok a város utcáin, különösen a kereszteződésekben harcokocikat helyeztek tüzelőállásba, körjük pedig géppuskákat telepítettek. Felhagytak a visszavonulással, a város védelmére rendezkedtek be. Harccsoportunkhoz való visszatérésünk után 50. páncélosokkal felszerelt katonát vettem magamhoz. Lewetzow is páncélosokat osztott ki emberei között. Én a város központjába vezető utcán vonultam tovább, míg az SS-század a piacteret tekintette kiindulópontnak. 9 és 10 óra között elértem az Árpád fürdőt, ahol az első német páncélos utolért. Parancsnoka, egy százados rádió közölte parancsnokságával, hogy a magyar Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség önkéntesekből álló harccsoportja megkezdte az utcai harcokat.

Támadásunk első célpontja egy középiskola épülete volt, melynek ablakaiból az oroszok géppuskával lőttek bennünket. 10-15 perces tűzharc után az oroszok az iskola hátsó kijáratán távoztak a Magyar Király Szálloda irányába. A szállodát azonban már nem tudták megszállni, mivel az időközben oda beérkező német páncélosok ezt megakadályozták. A szálloda nagytermében szalmát szórattam a padlóra, teljesen kimerült legénységem 40-50%-a úgy, ahogy volt, ruhástul-fegyverestül a szalmára rogyott, és azonnal mély álomba is merült.

A még harcképes legénység vezetésem alatt folytatta a Bányató és az Ezredéves-emplékmű irányába hátráló oroszok üldözését. Lewetzow SS-főhadnagy és százada a Totenkopf SS-páncélos-ezred páncélosain üldözte a Csala-puszta irányába visszavonuló oroszokat. Jelentése szerint 10-15 orosz harcokocsi menekült gyalogsággal megrakodva Csala-puszta felé. Én embeimmel a Vértanúk terét meg a környező utcákat tisztítottam meg az oroszoktól, amikor egyszer csak kinyílt egy ház ajtaja, és egy elegáns úr lépett az utcára, palackkal a kezében.

„Legyen üdvözölve minálunk!” – köszöntött, és felém nyújtotta a palackot, hogy igyak egy erősítő kortyot. Köszönettel hírtottam el a szívélyes meghívást, csak arra kértem, hogy bemehessek a házba, és felkereshessem a WC-t. Alig léptem be a fogadószobába, hellyel kínált, és bocsánatot kért pár percre, míg behozza a feleségét. Alighogy helyet foglaltam, mély álomba is zuhantam. 10-12 perc múlva ébredtem fel, de nem magamtól. Az orvos házigazda erősítő injekcióval ébresztett fel.

Azonnal az utcára rohantam, ahol Szabó Józsi főtörzsőrmester és emberei éppen

egy orosz géppuskaosztágot. fegyvereztek le. Alig mentem tovább pár lépést, amikor valaki hátulról megkopogtatta a vállamat, és örömtől sugározva jelentette bevonulását. Amikor hátrapillantottam, géppuskával a vállán régi barátomat, *gróf Károlyi Ferencet* (Franci), budapesti bankigazgatót láttam meg, aki a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség megalapításának első napjától kezdve közénk tartozott, a Ney-harcsoportban pedig az első vezérkari tiszt (Ia) volt. Ez a példás jellemű magyar arisztokrata a háború legutolsó napjái, egységünk 1945. május 10-i fegyverletételéig velünk harcolt, és az altheimi amerikai hadifogolytáborban is végig, egészen elbocsátásunkig együtt szenvedett velünk.

Ezután súlyos utcai harcok révén kb. 14 óraker elértem a Bányatót. Innen egyre gyengébb lett az orosz ellenállás, végül fegyvereiket hátrahagyva menekülni kezdtek Csala-pusztá – az Ezredéves-emplékű – Dinnyés község irányába. Üldözésüket már nem folytathattam, mivel nem volt több katonám. Alakulatom és az SS-század katonái tökéletesen kimerültek. A 70-72 órája tartó harcok, az állandó hideg idő, a fagy megtették hatásukat. A német páncélosok tovább üldözték az oroszokat.

Én teljesen kimerülten érkeztem szállásomra, amely egy, a Bányató melletti egyedülálló házban volt. 19 óra lehetett, amikor beléptem. Szobámban az asztalnál egy ferences szerzetes ült. Amikor beléptem, felállt, keresztet vetett, és így köszöntött:

– Dicsértessék a Jézus Krisztus! Azért jöttem hozzád, hogy jelentkezzem nálad az istentelenek elleni további harcra.

– A harcot sajnos pillanatnyilag nem tudom folytatni – feleltem –, mivel az alakulatom teljesen kimerült, a nyílaskormánytól pedig eddig semmiféle utánpótlást nem kaptam. De foglalj helyet, vitéz ferencesem, és vacsorázz velem valamit!

Éppen kérni akartam idős háziasszonyunkat, hogy készítsen valamit vacsorára, amikor mosolyogva visszatartott. Az asztal alá nyúlt, és „*Erről már gondoskodtam!*” szavakkal elemőzsiás kosarat húzott elő, melyből kenyeret, sonkát, kolbászt vett elő. „*Jó étvágyat, harccsoportparancsnokom!*” – szólta, majd az asztal alól egy demizson bort is előhúzott: „*Jó bor, jó egészség!*” – mondta nevetve. Enni kezdtünk, közben megkérdeztem tőle: „*Honnan vannak harcias ambícióid?*” „*Somogyból származom. Apám Horthy katonája volt, én pedig Kapisztráni Szent János harci szellemét örököltem*” – válaszolta. A jó étel és a jó bor után lepihentünk.

4-5 napig nyugalom volt a fronton, alakulatom beásta magát a január 22-én este elért vonalon. Január 28-án hajnalban útnak indultam, hogy ellenőrizzem az egység harcállásait. Alig értem Csala-pusztá bejáratához, hirtelen elsötétedett szemem előtt a világ, eszméletlenül estem össze. Az ájulásból 2-3 órával később ébredtem fel egy német kötözőhelyen. Tábori ágyam mellett sofőröm és segédtisztém, Csihás Öcsi állt. Az utóbbi napok megpróbáltatása, úgy tűnik, túl sok volt számomra. Orvosi rendeletre 3-4 hetes pihenőre szállítottak Súrba, a Bakonyba. Ami ezután történt Székesfehérváron, arról nem tudok beszámolni. Hogy Ney Károly milyen és mekkora egységet vezetett ezekben a harcokban, azt csak 1945. május elején hallottam Kelet-Stájerországban, ahol *Edvi* százados két századdal kivált a Ney-harcsoportból, mert – ahogyan akkoriban kifejtette nekem – „*ezzel az emberrel nem lehet együttműködni*”. Ugyanezt a véleményt képviselte vitéz *Körmendy-Wache Lajos* főhadnagy, Ney segéd tisztje is.

Az igazság az, hogy az 1945. január 20-án Székesfehérvár felszabadításáért indított vállalkozásban Ney parancsnokként nem vett részt. A várost egy önkéntesekből álló harccsoport és egy SS-század tisztította meg az oroszoktól. E magyarságokat ma is napi imáimba foglalom, a magyarok Istene adjon a közülük már elhaltaknak örök nyugalom! A világ előtt büszkén állíthatom: megtettük, amit megkövetelt a hazai! (1999) ■

Figyelem!

Felhívjuk olvasóink figyelmét a Bajai Honpolgár-estek márciusi előadására.

Cím:

Kulisszatitkok.

A reformkori Nemzeti Színház belső élete

Előadó:

*Szalisznyó Lilla
irodalomtörténész*

Időpont:

2025. március 21. (péntek) 18 óra

Helyszín:

*Ady Endre Városi Könyvtár
Baja, Munkácsy u. 9.*

**Minden érdeklődőt
sok szeretettel várunk!**

BAJAI HONPOLGÁR

Előfizetés és megrendelés 2025-re

Lapunk természetesen a következő évre is előfizethető és megrendelhető. Az egyes lapszámok ára, illetve az előfizetési díjak 2025. január 1-jétől a következőképpen alakulnak:

- egy lapszám ára	450 Ft;
- dupla lapszám esetén	900 Ft;
- az éves előfizetési díj helyben házhoz szállítással:	8000 Ft;
- éves előfizetési díj belföldön + postaköltség:	13 500 Ft;
- éves előfizetés külföldön + postaköltség:	32 000 Ft.

Rendelje meg lapunkat előre, hogy biztosan megkaphassa!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

A bajai ágostai hitvallású evangélikus keresztyén anyaegyházközség története 1833-tól 1951. június 30-ig (7. rész)

Kemény Gábor †

Közzéteszi: Mayer János

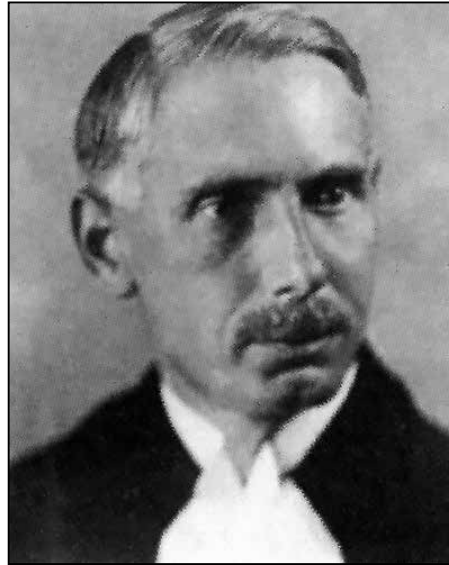
■ **8. fejezet: Kemény Gábor lelkészkedése (folytatás)**

[A] templomépítés 100. évfordulója, ünnepszentelés, lelkési jubileum, díszközgyűlés – 1947. június 29-én a templom-, ill. imaházépítés százados évfordulóját érte meg a gyülekezet. Közbejött akadályok miatt a hálaadó ünnepi istentiszteletet el kellett halasztani.

Július hó 22-én este, 6 órai istentiszteletben az amerikai körútját járó *D. Ordass Lajos* püspök képviseletében *Kemény Lajos* budapesti esperes, püspökhelyettes végezte a százados évforduló hálaadását. Igehirdetésében a lelki mélységek és magasságok útjaira mutatott rá, melyek ezt az évszázadot jellemzik. A befejező oltári szolgálatot a jubiláló lelkész végezte el.

Istentisztelet után a püspökhelyettes, *Bakay Péter* érd. főesperessel, *Bakay Zoltán* alesperessel, *dr. Kaas Albert* egyhm. [egyházmegyei] felügyelővel, az egyházmegye papságával, a bajai és bácsalmási ref. [református] lelkészekkel, a r. kat. [római-katolikus] és izr. [izraelita] hitközség kiküldöttjeivel, a hatóságok képviselőivel, valamint az ünneplő gyülekezettel a tanácsterembe vonultak át, ahol kezdetét vette a díszközgyűlés, melyet *Kemény Gábor* helyi lelkész, az egyházmegye akkori főesperesének pappá szentelése 25. és bajai lelkészkedésének 20. évfordulója alkalmából tartottak meg.

A gyülekezet nevében *Barcsai József* másodfelügyelő, az egyházi egyesületek

A bajai templomépítés 100. évfordulóján ígét hirdető *Kemény Lajos* esperes, püspökhelyettes

nevében *dr. Örkényi Miklós* presbiter, az egyházkerület és annak távollevő püspöke nevében *Kemény L.* esperes-püspökhelyettes, a Pest megyei alsó ev. egyházmegye nevében *dr. Kaas Albert* egyhm-i felügyelő, az egyházmegye papsága részéről *Bakay Péter* érd. főesperes, a soltvadkertti egyház nevében *Sikter András* lelkész, a bajai ref. egyház nevében *Pánczél Zoltán* és a bácsalmási ref. gyülekezet kiküldöttjeként *Illésy Károly* ref. lelkész köszöntötték a gyülekezet pásztorát. [A] jubiláns megköszönve a szeretet és meg nem érdemelt elismerés szavait, felolvasta *Kuthy Dezső* Dunán inneni evang. püspök és többek üdvözlő táviratát.

Egyházmegyei közgyűlés, a lelkész mint az egyhm. főesperese –

Az ünnepséget követő napon, július 23-án tartotta meg a Pest megyei alsó evang. Egyházmegye 1947. évi rendes közgyűlését a gyülekezeti teremben. A kiküldötteket a hívek látták vendégül. Itt említem meg, hogy a gyülekezet lelkészét 1947. április hó 24-én iktatták be a Pest m. alsó egyházmegye főesperesi tisztébe, a Budapesten tartott

rendkívüli közgyűlésben. Megbízatása a ciklus hátralevő részére szólott, miután *Bakay Péter* főesperes tisztségéről lemondott. Ezt a megbízatást csak az egyházmegye elnökségének harmadszor is megismételt kérésére fogadtam el, és akkor is csak azért, mert az egyházmegye felügyelője a közérdek és békeesség megóvására, mint köteles parancsoló szükségességre utalt [...]

Dr. Makray felügyelő halála – *Dr. Makray László* gyógyszerész, aki mint másodfelügyelő, ill. felügyelő 30 évet töltött el az egyház hűséges szolgálatában, hosszú és kínos szenvedés után 1947. augusztus 27-én örök nyugalomra tért. Áldozatkészségét nehéz lenne szavakban kifejezni. Bárhová tekintünk, mindenfelől az ő áldozatos cselekedete szól hozzánk. Az iránta mindenkoron érzett szeretetet és megbecsülést kívánta kifejezésre juttatni a gyülekezet azzal, hogy 1941-ben egy díszes bibliával ajándékozta meg, melynek első oldalán *D. Raffay Sándor* püspök saját kezűleg írt sorain át tolmácsolta testvéri üdvözlését. Ez alkalommal ugyanígy ajándékozta meg *Eichardt Boldizsárt* presbiteriségének 40. évfordulóján. Hűséges felügyelőnk emlékét nagy szeretettel őrizzük az igaz kegyeletben.

Segédlelkész kinevezése, fokozott szórványgondozás, lemondásom a főesperességről, segédlelkész elhelyezése – Az egyházkerület püspöke 1947. október elsejével Bajára rendelte szolgálattételre *Gáncs Aladár* segédlelkészt, aki mint esperességi s. lelkész foglalta el tisztségét. A segédlelkész közreműködésével fokozottan mélyül a szórványgondozás munkája. Bácsalmás és Vaskút szórványokat rendszeresen látogatjuk, havonként istentiszteletet és Bácsalmáson gyülekezeti bibliaórát is tartunk. A szórványhívek nagy örömmel veszik szolgálatainkat. A lelki élet mind többeket von a kis közösségek köré.

1948. február végén főesperesi tisztemről lemondottam, de a hivatal vezetését 1948 júniusáig továbbvittem. Miután ifj. *Gáncs Aladár* esperességi segédlelkészi minőségben nyert Bajára beosztást, lemondásom következtében 1948. július 1-jén a kerület püspöke Kelenföldre helyezte át.

Állandó szórványgondozás, motorkerékpár – A megindult rendszeres szórványgondozást feladni bűn lett volna. Egyedül maradtam, de a régi mederben folytattam. Minden

A 2. világháború után megfogyatkoztak a hívek

vasárnapon a bajai három istentisztelet mellett, minden hó második vasárnapján Bácsalmáson (38 km), harmadik vasárnapon Vaskúton (9 km) is szolgáltam. A bácsalmási szolgálatokról gyakorta éjjel 2-3 óra között érkeztem haza. Ez az állapot 1950. júniusig tartott. Azóta szünetel, mert a jelzett szórványok a határsávba esnek.

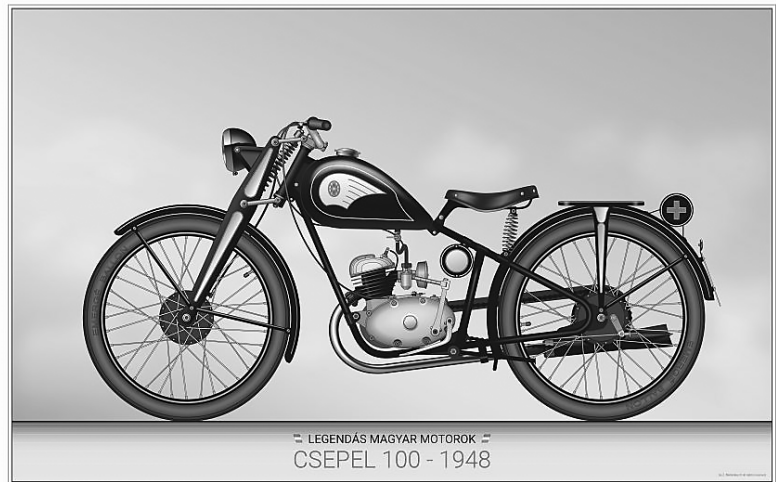
1949 tavaszától megkönnyítette a szórványgondozás munkáját egy 100-as Csepel motorkerékpár beállítása, melyhez az egyházkerület segített hozzá. Most már hitoktatásra és konfirmációi oktatások végzésére is rendszeresen kijárhattam. Nem voltam kötve a különben is rossz időpontban közlekedő vonatokhoz. Tanyai híveimhez és iskolákhoz is szinte játszva érhettem el. Nagy segítséget jelent a motorkerékpár bajai híveim gondozása szempontjából is. A város 7 km kiterjedésű hosszanti irányban.

Házi istentiszteletek – 1948 második felében bevezettem a házi istentiszteletek tartását is minden hó második és negyedik keddjén, az esti órákban. 1950 júliusáig nem volt egyetlen oly kitűzött keddi napunk, havonként két ízben, amikor ne lett volna hívásunk házi istentisztelet tartására. A résztvevők száma állandóan növekedett, és gyakran elértük a 35-40-es létszámot. Hosszabb megfontolás után, 1950 második felében, fájó szívvel bár, de megszüntettük azokat.

Hitoktatás – Hitoktatásunkat '48[-ban] és 49-ben a tankönyvhiány, ill. azok késedelmes megjelentetése nagyban megnehezítette. Gyermekeink 1949-ben teljes számban, míg 1950-ben három tanyai gyermek és egy bajai kivételével valamennyien jelentkeztek hitoktatásra. Az 1951/52 tanévre történő hittani beiratkozáshoz megkívánt keresztlevelet csaknem mindannyian kiváltották.

Dr. Béli ügyész lemondása és halála – 1948-ban dr. Béli Béla egyházközségi ügyész negyedszázados egyházi szolgálata után, melyet mindvégig hűséggel és önzetlenül gyakorolt – súlyos betegségére való tekintettel – tisztéről lemondott. Munkássága elismeréséül gyülekezetétől a tb. ügyészi címet nyerte el. Kínos [helyesen: kínzó, kínokkal teli – M. J.] szenvedés után 1949. szeptember 5-én hunyt el. Ez évben kellett elbúcsúznunk az ugyancsak nyugovóra tért Radányi Frigyes presbiter testvérünkötől, aki hosszú éveken át Garán, működése helyén volt az evangélikus szórványhívek hűséges terelgetője.

Áll. birtok bérbe veszi az egyház földjeit – A Bács-Bodrog megyei Ingatlanforgalmi Bizottság 1949. okt. 6-án kelt és 1949. okt. 27-én jogerőre emelkedett 505/1949. MIR.

PANNONIA PROJECT LIMITED EDITION DIGITAL PRINT

A lelkes szórványgondozó munkáját segítő Csepel motorkerékpár

számú véghatározatával, a bajai evang. egyházközség tulajdonát képező és a bajai 5400 és 8283 sz. telekkönyvi betétben, 8079 és 9444 hrsz. [helyrajzi szám] alatt felvett huszonhat kat. hold 896 n. öl területű szántó művelési ágú és 486 ar. Kor. [aranykorona] 34 fill. kataszteri tiszta jövedelmű ingatlant az állam részére haszonbérbe vette, a mindenkor érvényben lévő jogszabályokban megállapított legmagasabb, jelenleg 3,501. Ft.60 fillér évi haszonbér fizetése mellett. A haszonbérlet tartama: 1949. okt. 1-től 1954. évi október hó 1. napjáig. A földadót az állami birtok, jelenleg a mátéházai áll. gazdaság közvetlenül fizeti be az adóhivatalba. Mezőrendőri, mezőgazdaság-fejlesztési stb., stb. adók[tól] és járulékoktól az ingatlan mentes. A földadó természetesen a haszonbér terhére megy, és évente kb. 20 q [mássa] búzának felel meg. [...]

Dr. Rajnai K. egyházi ügyész, Barcsai J. felügyelő, dr. Örkényi Miklós II. felügyelő – Az 1949 évi március 13-iki közgyűlés az ügyészi tisztre egyhangúlag dr. Rajnai Károly bajai ügyvédet, egyházunk presbiterét választotta meg. Megbízatása az ált. tisztújításig tart. Az 1948 évi ápr. hó 11-én tartott évi rendes közgyűlésben eszközöltük az általános tisztújítást is. Felügyelőül id. Barcsai József ny. c. [nyugalmozott címzetes] tanítóképző int. Igazgató-tanárt, egyházunk régi másodfelügyelőjét és II. felügyelőül dr. Örkényi Miklós ügyvéd[et], presbiter testvérünket, hűséges evangélikus atyánkfíát hívta el a gyülekezet.

Gyülekezeti tanácsadó testület – Ugyanezen közgyűlésben, hogy az egyház nő tagja-

it és ifúságát, ill. azok képviselőit is bevonjuk mind szorosabban a gyülekezet életébe, javaslatomra megalakítottuk a *gyülekezeti tanácsadó testületet*. Bizonyos tanácskozási alkalmakat megelőzően a presbitérium velük együtt tárgyalva beszéltük meg egyházunk dolgait. Utána a presbitérium külön ülésezett és sokszor hasznosítja a beszélgetés eredményelt.

Özv. Nemesné és Mocsári Aladár halála – Kegyeletet sértenék, ha szótlánul haladnék el néh. özv. Nemes Jánosné, a gyülekezet Erzsike néniének emléke mellett. A hívő női léleknek, az egyházáért dolgozni tudó és akaró készségnek, a meleg szívnek és fáradhatatlan munkásnak legszebb megtestesítője volt. Mindenkit megszégyenítő buzgósággal és alázatos szerénységgel szolgált. Amilyen példaadó volt hívő élete, olyan igen-igen szomorú volt útja a betegség szorító, majd halálos ölelésében. De irgalmas volt hozzá az Úr, mert akit szíve egész melegével hazavárt és könyörgött Istentől, az haza is ért. Betegségénél vigasztalhatta és szeretetével elhalmozhatta. Özv. Nemes Jánosné 1950. június 17-én hunyt el.

Könnyeink még fel sem száradtak, már egy újabb fején, sírkeresztben olvassuk az újabb veszteséget jelentő nevet: *Mocsári Aladár*. Él 38 évet. Reménységünk volt ez az alkalmas és alkalmatlan időben, mindenkor öntudatos hívőnek és evangélikusnak bizonyult élet és lélek. Egyházunk pénztárosa, presbitere és szolgálója volt. Megviselt szíve sietette távozását körünkből. 1950. november 21-én, esős őszi szürkületben indult haza kerékpárján, a bajai hídepítő munkahelyé-

ről szeretteihez, de már csak holtan érkezett haza. Halottként bukott le az úttest kövére, de élőként az Isten karjaiba. Boldogok, akik az Úrban halnak meg!

Lelkészné mint kisegítő kántor, belmissziói munka – A gyülekezet kántora, *Gellért Károly* ált. isk. tanító mindmáig változatlan hűséggel végzi szolgálatát. Tekintettel azonban arra, hogy iskolai elfoglaltsága több alkalommal akadályozza szolgálatában, a lelkész felesége helyettesíti, és ebbéli önzetlen szolgálatát a hívek nagy szeretettel és hálával fogadják. [A gyülekezet lelki élete lassan újból visszatér a rendes medrébe. Minden alkalmat megragadunk hitélet fokozására. Nem kívánok ismét visszatérni a már említett és kiépült munkamezőkre. [...]

Családi istentiszteletek – 1951. október 8-án bevezettük a családi istentiszteletek tartását minden vasárnap és pénteken este 6 órai kezdettel. A gyülekezet tagjai szívesen vették és fogadják ma is. A legfontosabb célkitűzés, történetesen azt, hogy ifjúságunk is részt vegyen azon, nem tudtuk elérni. Oka ennek az, hogy iskolai vonalon teljesen le vannak kötve, másrészt az, hogy délelőtt és délután váltakozó időben és napokon van részükre tanítás. Komoly akadály az is, hogy gyermekeink a hét km hosszan elnyúló városban igen szétszórva és nagy távolságra vannak.

Folyton visszatérő terheink – Befejezésül rámutatok ennek a kicsiny gyülekezetnek szüntelenül visszatérő nagy teherterelére,

nevezetesen arra, hogy hívei nem helyhez kötöttek, nem törzslakosok a város falain belül. Ilyen mindössze 30-40 lélek van. Régen, mint középosztálybeli tisztviselő réteg, ma mint értelmiségiek szüntelenül áthelyezés alatt állottak és állanak.

Ifjúságunk mindig szétszóródott csaknem az ország egész területén. Diplomával a kézben csaknem mind búcsút mondott gyülekezetünknek, ill. városunknak. Bajai lelkészkedésem 24 esztendeje alatt lélekszámunk 200-500 között váltakozott. Sokszor rohamosan növekedtünk, máskor félelmetesen fogytunk. Nehéz volt kivédeni ezeket a hullámzásokat, melyek lelki és anyagi vonalon egyformán jelentkeztek. Amikor e sorokat írom, újból szomorúan tapasztalhatom a sok gondot kiváltó valóságot: fogyunk!

1951 első hat hónapjában 8 család a veszteség. Ez 19 lélek, és még továbbiakkal kell számolnunk. Legjobbainkat veszítjük el. Kipróbált presbitereket, bedolgozott munkásokat, hívő lelkeket. Akik pedig eddig helyükbe jöttek, nem azok és olyanok, mint akiket elvesztettünk. De egyben hisszük, hogy elveszik keresztjeiket, és velünk együtt követik az Urat.

Nem lenne méltó a bajai egyház lelki és gyülekezeti múltjához és jelenéhez, ha eddigi történetének megírásában a panaszkodás, félelemé vagy éppen kishitűségé lenne az utolsó szó. Nem kétségeskedünk, és nem

esünk kétségbe. Nem csügged el e kicsiny sereg, mert tudja, hogy ügye az Istené! Újravései a százados évforduló márványtáblájának ígéit a lelke márványába, hitének sziklafalába: „KEGYELEMŐL TARTATTATOK MEG ISTEN AJÁNDÉKA EZ”

És e kegyelem előtt lélekben térdre omolva imádkozunk, mint egy család: „Jézus Krisztus, mi kegyelmes, jó Urunk, könyörgéssel te elődbe járulunk, ínségében nyájadat el ne hagyjad, Tőled várunk segítséget, oltalmat. Védelmezzed a te kicsiny bárkádat, Benned bízunk a te küzdő egyházzal, melyért a te szent véredet ontottad. Elmerülni mostan azért ne hagyjad. Sőt, légy erős kőfal a te népednek, szaporítsad számát a hű seregnek, vezéridnek adjad te szent lelkeket, hogy hirdessék áldással szent nevedet.” Ámen.

Baján, 1951. évi július hó 7-én.

Kemény Gábor evangélikus lelkész, tb. esperes

[A dokumentum további részében – függelék – a bajai evangélikus gyülekezettel kapcsolatos, akkor aktuális statisztikák, valamint a korábbi lelkészek, illetve a régi és aktuális tanítók, kántorok, felügyelők, gondnokok, ügyészek, tisztviselők és presbiterek listája olvasható. Miután ezekre a szövegben is történet utalás, itt nem tartottuk szükségesnek közölni őket. A teljes eredeti dokumentum pdf formátumban elérhető honlapunkon – M. J.] ■

Emesz Margit

Jöttek és mennek

Hideg huzat tépte a napokat
Ma hó sem volt
De akkor
Sírásom meztelen hangja
Tiszta szavakat szült
Ablakomban ült a hajnal
Házunk fölött játszott a csönd
Kémény füstje karélyban karolta
Választott falum életét
Jeges ágon tartott a február
Ablak nyílt
Karcos lejtéssel repültem
Évek szórták a napokat
Jöttek mentek
Huzat vitte az ablakon
Ha kisüt a nap
Széppé szelídülnek
Ma hó sem volt

Emesz Margit

Ne keresd!

Hó sincs már se lábnymok
Száras pecsét üres arcán
Pirulnak új himnuszok
Hányan vannak a királyok
Csillagok csorognak elé
Fényük csilingelő
Szabadságom nagy titok
Nem titok
Ne keresd kereszt nélkül
Ha Jézussal találkozol

BAJAI HONPOLGÁR

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg:

- Ady Endre Városi Könyvtár,**
– Munkácsy Mihály utca 9.
- Cserba Optika,**
– Batthyány Lajos utca 18.
- Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft.**
– Szentháromság tér 11.
- Gazdabolt**
– (Baja, piaccsarnok)
- Régebbi lapszámainkat megvásárolhatják a Szamárfül használtkönyv-kereskedésben (6500 Baja, Tóth Kálmán u. 9.)**

„Legszívesebben A lokálpatrióta címet adnám a velem készült interjúnak...”

Révfy Zoltánnal családi gyökerekről, sportról, közéleti szerepről, honszeretetről

■ *Baján valószínűleg nem sok ember akad, akinek ne lenne ismerős DR. RÉVFY ZOLTÁN neve. Ismerhetjük őt városvezetőként, ügyvédként, találkozhatunk vele koncerteken, sporteseményeken, esetleg a Duna partján, amikor éppen szenvedélyének, a horgászatnak hódol. Három gyermek édesapja, rendkívül aktív életet él, saját bevallása szerint ízig-vérig lokálpatrióta. Irodájában beszélgetünk, ahová született, majd a dédszülei otthona volt – ez is példázta, mennyire fontosak a gyökerei. A falon régi térképek, ajándékba kapott ereklyék, számtalan emlé- és személyes tárgy tanúskodik egy hagyománytisztelő ember gazdag életéről. A helyiség különleges hangulata egészen rabul ejtő – annyira, hogy megszólalni is nehéz... Az interjúalanyt nagyon sokféle szerepben ismerhettük meg, talán neki sem könnyű meghatározni önmagát.*

Dudás Júlia

■ - Egyszerűen így alakult az életem. Az, hogy ügyvéd legyek, a saját választásom volt. Néha bánom, néha örülök, hogy így alakult – ezzel valószínűleg nem vagyok egyedül. A lehetséges önmeghatározások sorát azonban folytathatjuk a horgással vagy a természetjáróval is, de ha sportról beszélünk, akkor is sokféle ágazik az életem – több sportágban kipróbáltam magam, az atlétikától kezdve a futballtól az evezésen át a kosárlabdáig és a vízilabdáig, de évtizedeken át minden reggel futottam is. Sport tagozatos osztályba jártam a Központiban. Ez volt a legelső ilyen osztály az iskolában, az I. C., ahová egy óvodai felvételi tigrisbukfencnek köszönhetően irathattak be, a felvételi eljárásban ez szerepelt. Akkor azt hittem, rettenetesen jó tigrisbukfencet ugrottam, később azonban kiderült: édesanyám már előre megszervezte, hová fogok járni, mert tudta, Gabi néni lesz a legjobb osztályfőnök a városban...

- *Ez mikor derült ki számodra?*

- Nem is olyan régen, mindenesetre jóval később... Most volt egyébként a 40 éves általános iskolai osztálytalálkozó, amelyet részben én szerveztem, összesen mintegy négy hiánnyal összejöttünk majdnem harmincan! Az osztálytársaim közül válogatott kosarasok, nemzetközi tekintélyű dszúdóbíró, jelentős eredményeket magukénak tudható sportolók kerültek ki, tényleg erős sportos osztály voltunk. Nem volt egyszerű megfelelni az elvárásoknak, de nagyon jó érzés volt benne felcseperedni.

Kisgyerekként nem sok önbizalmam volt, kicsit félénk is voltam, ennek ellenére nagyon jól tett nekem ez a közeg. Így lett az életem része a sport. 15 évig voltam elnöke a bajai vízilabda egyesületnek, amelynek ötödmagammal alapító tagja voltam, amióta pedig idén az egyesület beolvadt a Bajai Spartacus-

ba, ott is elnökségi tagként dolgozom. Ezzel is múlatom az időmet, amikor éppen ráérek, ami elég ritka (nevet).

- *Mi tudható a szüleiről?*

- Egyikük sem volt született bajai – anyukám Apatinból (ahol legalább úgy fogták és ették a halat, mint Baján) a háború végén a partizánok elől ideszökött sváb, apám Jászdózsán született kun legény volt. Így lettem én „jászkun-sváb keverék”. Ők ketten az egyetemre ide, és mindketten a városban maradtak, a válaszuk után is.

A politika, a történelem mindig is érdekelt, ahogyan az irodalom is – ez is szülői örökség. Apu (*Révfy Tivadar*) francia-német szakos tanár volt, anyu (*Tóth Krisztina*) pedig magyar-szerbhorvát szakos. Ő 7 évesen, amikor Magyarországra átszöktek, lényegében nem tudott magyarul, és szinte hihetetlen, de így lett az egyetemet elvégezve páratlan magyar nyelv-művelő, a III. Béla Gimnázium emblematikus magyartanára, akinek rendezvényein megfordult városunkban *Béres Ilona* vagy *Latinovits Zoltán*... Sajnos egyikük sincs már közöttünk.

A politikai érdeklődés meghatározó volt a családjunk életében; 1956-ban, amikor érettségiztek, apámat politikai okokból, mint a jászdózsai főjegyző fiát rendszerellenesként nem vették fel az egyetemre, anyám pedig

Révfy Zoltán a jövőbe tekintő kislúként

Révfy Zoltán

sváb származásúként „egyéb kategóriának” minősült. Olyan sérelem volt ez, amely az én életemre is hatást gyakorolt. Hazafelé, ha befordultam a Babits utcába, már a sarkon hallottam, hogy szól a Szabad Európa rádió. Később a szüleimmel, elsősorban apuval nagyon sokat beszélgettünk politikai kérdésekről, és közben kitöltöttük az aktuális heti totószelvényt. Tulajdonképpen ezek a hatások, tereltek a politika irányába. Engem a 2002-es választás szíven ütött, mert úgy láttam: nem jó irányba indult el az ország. Akkor kezdtem aktívan politizálni, aztán bekerültem a bajai képviselő-testületbe.

- *Tehát tulajdonképpen ideológiai alapon?*

- Ezt mindenképp árnyalnunk kell, és tegyük hozzá, hogy nagyon szeretem ezt a várost. Ha ennek az interjúnak esetleg címe lenne, akkor *A lokálpatrióta* címet adnám neki, mindenféle ideológiától függetlenül. Itt nőttek fel a Sugovica-parton, ennek a városnak minden szépségét és előnyét élveztem és élvezem, szerintem Baja nagyon klassz, utánozhatatlan város. Mindenekelőtt az ember rendkívül közel van a vízhez, a természethez, és nincs az az elviselhetetlen őrület, mint a nagyvárosokban, a városnak saját bajai lelke van.

- *Miért szereted ennyire?*

- Ha Budapestre utazom, a Bajára visszatérés felér egy újjászületéssel. Elismerem, Duna- és halmániás vagyok, kérésemre már a dédnagyapámmal is horgászni jártunk, ami-

A sok kipróbált sport közül mára főleg az evezés maradt

kor négyéves voltam, és spárgával, meg túból hajlított horoggal próbáltunk meg pecálni a hetvenes évek elején a Sugón. Aztán volt nekem egy nevelőapám is, *Laci*, aki rendkívül nagy hatással volt rám. Amikor volt egy kevés időnk, beültünk a motorcsónakba, és mentünk ki a Dunára pecálni, halat főzni. Ez már egészen kisgyerekkoromban az életrem részévé vált – így aztán természetes, hogy ha hazajönnek a gyerekek, halfőzés van. A horgászat, a Duna és a halak szeretete és tisztelete egyébként a mai napig jelen van az életemben. Dunafalván van egy hétvégi házam, a nyári időszakban inkább ott időzünk, és járjuk a vizet, fogjuk és főzzük, sütjük a halakat...

- Térjünk át a zenére! Milyen szerepet játszik a te életedben, és hogyan vált a részévé?

- Ennek családi/genetikai vonatkozása is van, az anyai nagyapám zenész volt, az én életemben azonban a zenélésnek inkább jelene vagy inkább közelmúltja van. Apám felfedezői között is akadt zenész, így pl. a Kossuth Rádióban hetente hallható *Hármat füttyentett az aradi vonat* című nótát *Révfy Géza* írta. Gyerekkoromban nekem is volt ugyan egy gitárom, és *Jocó* barátommal a konyhában gyakoroltunk, de nem foglalkoztam komolyabban zenével. Egyszer beugrottam valaki helyett egy iskolai koncerten basszusgitározni, de igazából nem tudtam játszani ezen a hangszereken. A nagyapám rendkívül jól hegedült, játszott például az Erkel Színházban, és megfordult több szimfonikus zenekarban, zenét is írt. Ott van a polcomon a zeneelméleti könyve, amelyet németül írt még Apatinban: *Was ein Musiker wissen soll* [Amit egy zenésznek tudnia kell – a szerk.] címmel. Ő profi volt. 9-10 éves koromban zenéltünk is együtt, utána azonban hosszú kihagyás következett,

egészen 2017-ig. Ennek előzménye, hogy a Petőfi-szigeten, az UNESCO által szervezett angol nyelvű táborban jártam, ahol angol, skót gyerekek is táboroztak, együtt laktunk két hétig, így is tanulva a nyelvet. A szobatársam, mielőtt hazament Angliába, megígérte, hogy küld majd nekem egy blues harmonikát (blues harp). Ez ugyan sosem érkezett meg, de aztán 2017 februárjában egy hideg reggelen ez eszembe jutott, gondoltam egyet, elmentem a Hattyú utcai hangszerboltba, és vettem egy C hangolású szájharmonikát. Így kezdődött...

Esténként fújáltam, gyakoroltam – először csak az éppen hallgatott zenére, utána azonban (mivel a barátaim között volt néhány zenész) megpróbáltam ráfújni a gitárjátékra, a zenére. Egész jól ment, így 2020-ban felhívtak telefonon, hogy lenne-e kedvem zenekarban játszani, amire azonnal igent mondtam. Így kezdődött, és azóta is amatőröködom a *Sunday Seven Blues* zenekarban.

- Miért pont a blues, és miért pont a szájharmonika?

- A blues szeretete nevelőapámtól, Lacitól származik. Bár alapvetően mindenevő voltam a zenében, a modern diszkós meg lötyögős irányzatokat sosem szerettem, és egész kisgyerekkoromban is már bluest hallgattam. Később bele is ástam magam a blues történetbe. Szegény nagyapámmal vettem drága pénzért Pesten bakelitlemezeket, hogy jó minőségben juthassak autentikus fekete zenéhez. A klasszikus zenét is szeretem, de viszonylag ritkán ülök le klasszikus zenét hallgatni, ez apu „fellegvára” volt vasárnap délelőttönként, ahová időnként csatlakoztam, de anyu és Laci is nagyon szerette a valódi klasszikusokat. A blues viszont nagyon megfogott. Nem tudom ezt igazán megmagyarázni, talán nem is kell.

Lenyűgöző harmónia, maga a ritmus, amely magával ragad, engem talán ez nyűgözött le. A szájharmonika pedig a bluesnak egy emblemikus hangszere. Amerikában *Mississippi-szaxofon*nak szokták becézni, a Mississippi-deltában, hiszen ott nem nagyon volt más... Még gereblyén és különböző házilag ácsolt hangszereken is játszották a bluest. Ha volt valakinek gitárja, az már luxusnak számított. A harmonika egy viszonylag egyszerűen beszerezhető, olcsó hangszer volt, ezért is terjedt el a blues-zenét játszó körében. Könnyen tanulható, és van egy picit hamiskás, de egyedi jellege. Jellemző, hogy vagy nem szereti, vagy nagyon is szereti valaki a szájharmonika hangját. (Én igyekszem benne fejlődni, de jó harmonikássá válni nem egyszerű!) Én nagyon szeretem a hangját.

- Sokan emlékezhetnek rád városatyaként, illetve polgármesteri korodból is. Hogyan emlékszel vissza erre az időszakra?

- 2002-ben választottak meg képviselőnek. Utána én vezettem a Fidesz-frakciót, és én voltam az ügyrendi jogi bizottság elnöke, minthogy az egyetlen jogász voltam a testületben. Nagyon szép feladat volt. Akkor nagyon fiatal, 33 éves voltam, és bár tudtam, miért vagyok ott, azt, hogy hogyan is kell csinálni, már kevésbé. Jogászként viszonylag hamar bele lehetett tanulni a politikai szakmába. Miután eltelt a négy év, azzal szembesültem, hogy mindenki azt gondolja: én leszek az új polgármesterjelölt. Ez 2006 elején kezdett érezhetővé válni, majd egyszer csak muszáj volt véresen komolyan venni, mert októberben volt a választás. Komoly fordulat volt ez az életemben. Három kisgyermek nevelése mellett fel kellett adnom a magánpraxisomat, hiszen polgármesternek lenni teljes állást jelent. Ha a polgármesterségemre gondolok, eszembe jut, milyen nehéz volt szabadulni a pártpolitikától, a pártpolitikai szereptől. Persze az ember ideológiai múltja, gondolkodása megmarad, városvezetőként mégis az egész várost kell képviselnie. Én megpróbáltam mindezt megtanulni, talán épp ebbe is buktam bele.

- Abba, hogy nem feltétlenül pártpolitikai érdekeket képviseltél?

- Igen. Komolyan gondoltam, hogy ha az én munkám arról szól, hogy Baja várost képviselem, akkor ezt mindenki irányába ki kell terjeszteni, és semmiképp nem lehet különbséget tenni ideológiai alapon. Persze, az embert az érzelmei is befolyásolják, de nagyon fontos, hogy városvezetői szerepet vállalva legyen meg benned a törekvés, hogy minden bajait képviselj. De nem vagyok megkeseredett és rossz emlékekkel távozó ember ebben a történetben. Azt gondolom, abban az élet-

helyzetben megvolt a magam dolga, majd az élet nem hozott folytatást, ezt tudomásul vevtem, és igyekeztem továbblépni, persze nem volt könnyű... Szerencsére kaptam rengeteg visszaigazolást, ami a dolgot könnyebbé tette. Máig előfordul, hogy megállítanak piacon, boltban, itt-ott az emberek azzal, hogy „*hát, az az időszak volt az igazi!*”. Sokan jelzik, mennyire szerették az akkori eredményeket, fejlődést, programokat, és ilyenkor jó érzéssel tölt el a gondolat, hogy a ténykedésem talán nem volt hiábavaló...

- Van, amire kifejezetten büszke vagy ebből az időszakból?

- Felsorolhatnék projekteket, említhetném a belváros megújulását, a Kultúrpalota felépülését, sok fontos beruházás megvalósulását, mégis inkább az időszak szellemiségére vagyok büszke. Baja városa összetartó közösség, amelynek kritikus szemlélete is meghatározó. A hírek nemcsak a médián keresztül, hanem szájról szájra is gyorsan terjednek, és ennek komoly hatása van a közéletre. A város lelkének része a nemzetiségek együttélése és az a tolerancia, amely a történelemből fakad: a török pusztítás után érkeztek ide a svábok, banyavácok, és az itt lakó magyar népességgel együtt kellett új alapokat teremteniük. Ez a szemlélet azóta is meghatározza a bajai közösséget. Amikor polgármester lettem, sokat tanultam a városról, leginkább az emberekkel való beszélgetések során. Szerettem kimeni a rendezvényekre, jelen lenni, közvetlenül meghallgatni az emberek véleményét. A piac például mindig fontos hely volt számomra, ott szombatoként sok visszajelzést kaptam, és amit érdemesnek találtam, azt továbbítottam a városházára. A legbüszkébb talán arra a szellemiségre vagyok, amelyet igyekeztem közvetíteni. Remélem, hogy az emberek jó szívvel emlékeznek az időszakra, és inkább lokálpatriótát látnak bennem, mintsem pártpolitikai szereplőt. Lehet, hogy nem mindenki így érzékelte, én azonban mindig arra törekedtem, hogy a város érdekében cselekedjem. Voltak, akik ezt felismerték, mások kevésbé, de számomra az a legfontosabb, hogy akik ott voltak a Városháza dísztermében, amikor bejelentettem, hogy nem indulok újra akár függetlenként sem, tíz percig állva tapsoltak; ők értették, mit jelentett számomra Baja szolgálata.

- Említetted, hogy a sport igencsak meghatározó az életedben. Melyik sportág a legfontosabb, és miként lett az?

- Jelenleg leginkább az úszás maradt meg aktív sportként az életemben, de a történet ennél jóval régebbre nyúlik vissza. Testnevelés tagozatosként már alsó tagozatban napi szinten edzettünk: délelőtt emelt szintű testnevelés órák, délután torna- és atlétika-

edzések voltak. Ötödik osztálytól pedig mindenkinek kötelező volt egy egyesületi sportot választani, én az evezés mellett döntöttem. Később, amikor a térd sérüléseim miatt egyes mozgásformákat már nem tudtam biztonságosan végezni, visszatértem az evezéshez, mert ez olyan sport, amelyet térdproblémákkal is lehet űzni. Az evezés azóta is része az életemnek, nemcsak versenyzőként, hanem sportvezetőként is. Az elmúlt években hat országos bajnokságon is részt vettem – kiemelkedő eredmények nélkül ugyan, de ott voltam, és számomra már az is nagy dolog, hogy sikerült felkészülnöm rájuk. A Budapest-Baja regattát hétszer teljesítettem, ami azért nem kis kihívás. Nagyon szeretem ezt a sportágat.

Elnökségi tag vagyok a Bajai Spartacusban, a város legnagyobb sportegyesületében. Nyár óta a vízilabdát is sikerült integrálnunk az egyesületbe, így az úszás és a vízilabda együtt fejlődhet tovább. Persze az evezés mellett más sportokat is kipróbáltam. Volt egy rövidebb kitérőm a futballban, egy évig játszottam a Bajai SK-ban serdülőként, majd kézilabdáztam is pár hónapig. Gimnazistaként a kosárlabda nagyon meghatározó lett számomra, nemcsak a játék, hanem a meccsek hangulata miatt is. A 80-as évek közepén minden szombaton már délután négykor ott álltunk a Türr csarnok előtt, hogy bejussunk a mérkőzésekre – fantasztikus idők voltak! Aztán 18 évesen jött a katonaság, ahol rövid időre Nagykanizsán sikerült olyan beosztást kapnom, amely lehetővé tette, hogy edzésekre is kijárjak a városi klubba. Később az egyetemen a JATE SC kosárlabdacsapatában játszottam, csak hogy egy teljesen ártatlan mozdulat során elszakadt a térdszalagom.

Ezután többször is műtöttek, összesen három alkalommal. Ez számomra végleg kizárta a futást és a hirtelen irányváltással járó mozgásformákat, így az úszás és az evezés maradt. Ha tehetem, reggelente most is úszni járok, mert ez az egyetlen sport, amelyet a rossz térddel is gond nélkül tudok végezni.

- Ismert, hogy nagy jelentősége van számodra a gyökereidnek. Hová kötnek ezek téged? Milyen szerepet töltek be a felmenőid az életedben?

- Három embert már említettem, ezért most a szerepük mértékét hangsúlyozom. Nagyon fontosak az emlékek, és mindaz, amit az édesanyám, édesapám és Laci jelentenek számomra. Itt élnek bennem, minden tekintetben. Ahogyan a nagyszüleim vagy éppen a dédnagyanyám is. Utóbbi, *Szauter Antalné* szül. *Zimmer Rozina* itt élt, ebben a szobában, hosszú ideig. Ő volt a család összetartó ereje – olyan hatalmas erő és szeretet lakozott benne, amellyel mindent össze tudott fogni. A munkájával, a szeretetével... Csodálatos ember volt! Amellett, hogy egy halász lányaként született, és nem volt iskolázott ember, olyan természetes intelligenciája volt, amit nem lehet elfelejteni. Őt egyébként örökbe adták, hihetetlen dolgok történtek vele, ennek ellenére vált ilyenné. A fiát elvesztette a II. világháborúban, azt sem tudta meg soha, hová lett. Halottak napján mindig kiment az ismeretlen katona sírjához, és vitt egy csokor virágot. Ott volt a képe a falon, nem is tudom, hány évig lógott itt. Sokat tudnék mesélni a családomról, minden gyökereimet tudom valahová kötni. Mindebből valahogy összegyúrtam egy Révfy Zolikát, aztán ilyen lettem... Nekem a hagyományok nagyon fontosak!

Szájharmonikásként a Sunday Seven Blues zenekarban

A büszke apa gyermekeivel, Laurával, Miklóssal és Andrással

- Úgy érzed, sikerült ezt továbbadnod a gyermekeidnek is?

- Ez nagyon nehéz kérdés. Az ember hajlamos úgy látni, hogy nem sikerült, aztán mindig vannak olyan élményei, amelyek ráébresztik, hogy azért valamelyest mégis. És nyilván ezzel így voltak az én szüleim is velem kapcsolatban – nem gondolták, hogy akkor kellő hatást gyakoroltak rám, később bontakozott ki mindez. Én például beszélek idegen nyelveket, de nem olyan szinten, ahogy ők azt elvárták volna – gyerekkoromban nem volt kedvem annyit foglalkozni ezzel. Aztán amikor letettem a polgármesteri lantot, kaptam egy megbízást az MNÁMK-ban, és most gyakorlatilag a napi munkám jó részét németül végzem. Kezdem is elfelejteni az angolt, pedig eredetileg az volt a fő idegen nyelvem. Édesapám tanított franciául, de azt feladtuk – bár polgármester koromban mondtam beszédet franciául, az viszonylag egyszerű szöveg volt. Mindenesetre vannak ilyen tartozásaim a múltnak.

- E tartozásaidat le tudod még róni az őseidnek, vagy ez már nem fontos?

- Meg tudom velük beszélni, hogy 56 évesen már nem biztos, hogy nekem erre kell törekednem. Persze, próbálkozom, csak manapság az ember annyira túlterhelt, annyi területen kell megfelelnie, hogy kevés idő marad erre. Azért szeretnék haladni, pl. hetente egyszer németórára járok, annak ellenére, hogy hetente komoly, német nyelvű megbeszéléseken veszek részt, de nem biztos, hogy már ez a fő feladat az életemben. Ám szeretnék ebben is fejlődni.

- Ennyi elfoglaltság mellett hogy marad időt feltöltődni? Mi jelent számodra valódi feladatot, és mi az, ami inkább örömforrás?

- Őszinte leszek: engem nagyon megterhel a munkám – szellemi munkát végzek, amely ráadásul meglehetősen stresszes is, így szellemileg fáradok el. Számomra kétpólusú az év: a szeptembertől nagyjából májusig tartó időszakban gyakorlatilag csak a munka létezik, és ki sem látszom belőle, csak próbálom kidugni a fejem a vízből; és van a nyári időszak, amikor viszont ki tudok menni a Dunára regenerálódni. Tehát télen oda kell tennem magam, nyáron viszont lazíthatok kicsit.

- Mondtad, mennyire szereted ezt a várost, említettél lokálpatriotizmust, elköteleződést. Mit jelent számodra bajainak lenni?

- Mások, máshol azt szokták mondani, hogy a bajai ember vendégszerető, nyílt és toleráns is. Ugyanakkor igencsak éles nyelvűek is itt az emberek – ezt már a saját tapasztalatom is mondatja velem. Abban azonban biztosan egyetértetek a bajaiak: ki kell menni a Dunára, halat kell főzni, vidámnak kell maradni ebben az életben, és ezt a mentalitást nagyon szeretem. Ezen kívül mutasson valaki nekem egy olyan várost, amelynek a belvárosából 3 perc alatt, gyalog eljutunk úszni, sétálni, természetes környezetben lehetünk, együtt halat főzhetünk és elfelejthetjük a „világ baját”! Ez hatalmas érték: itt vagyok a belvárosban, és tulajdonképpen rálátok a Dunára. Ez az adottság szerintem meghatározó abból a szempontból, hogy milyen is a bajai ember: kötődik a természethez, toleráns és vidám.

- És persze itt a halászlé, amit te is nagyon szeretsz. Mikor tanultál meg halászlévet főzni?

- Nagyon hamar, 16 évesen. Addig a déd-nagypapám készítette, ő viszont már kezdett öregedni, emiatt egyre nehezebben ment neki a főzés. Ekkor kaptam egy háromlábát, amelyet a nevelőapám, Laci arany színűre festett – ez lett az én saját háromlábam! Bográcsunk volt, bár az még nem volt a sajátom. Persze sok levet elrontottam, de ez így megy, meg kellett tanulni. Azóta pedig jó néhány mázsa halat biztos megfőztem már.

- Megméretted magad halászléfőző versenyeken?

- Nem igazán versenyeztem komolyan soha, de egy barátomat gyakran elkísértem, és többször nyertünk is, ami nem feltétlenül az én érdemem volt. Egyszer elindultunk külön-külön is egy halfőzőn: ő második lett, én pedig harmadik. Számomra azonban a halfőzésben nem a versenyzés a lényeges. Sokkal inkább élvezem, amikor gyerekeket taníthatok meg rá. Például a „frankelos” halfőző csapatot rendre én viszem el a versenyre, ahol a Duna menti iskolák mérik össze tudásukat. Ott mindent a gyerekek csinálnak – ők főznek, én csak irányítom, mit és hogyan csináljanak. Nagyon fontosnak tartom ezt, mert a gyerekek egyre kevésbé fogékonyak bármire, ami nem a monitor előtt történik, és jó látni, hogy maguk készítik el valamit, és ami a lényeg: lelkesen! Egyszer már meg is nyertük ezt a versenyt, legutóbb pedig épphogy lecsúsztunk az első helyek egyikéről – állítólag picivel kevesebb paprikát kellett volna beletenni... De magam is a mai napig kísérletezem a halfőzés-sel. Most például lágy vízzel próbálkozom, mert állítólag van különbség – eddig még nem éreztem, pedig már két alkalommal is kipróbáltam. És ez az érdekes ebben az ételben: hiába tűnik egyszerűnek, mindig van mit finomítani rajta. Ha megkóstolod, és nem olyan, mint amelyet szerettél volna, ott motoszkál benned a kérdés: vajon mit kellett volna másképp csinálni?

- Hogyan képezed a jövődet?

- Békességben. Az életkoromat már elárultam, 56 éves leszek július elsején. Bár nem érzem magam ennyinek, azért elfáradtam a munkában, és szeretnék inkább kevésbé fárasztó dolgokkal foglalkozni, meg kicsit elmélyülni, megnyugodni. De kilenc évem van még a nyugdíjig, ha egyáltalán lesz még olyan... Főképp azt szeretném csinálni, ami jelenleg is az életem része, és feltölt. Alapvetően a munkámat is szeretem, mert van benne kihívás, csak a stressz ne lenne! Illetve amikor a számítógéppel meg az AI által végzett munkával kell emberi aggyal felvenni a versenyt – ebben azért nagyon el lehet fáradni! Mindazokat szeretném tehát megélni, átélni, amelyekről beszélgettünk; A gyerekekkel, unokákkal a Dunán horgászni, sportolni, halat főzni és nem utolsósorban: természetes környezetben együtt, bajaiként élni! ■

„Szíveket remélek, ha szavakat rímelek...”

80 éve hunyt el a magyar rejtvénykirály, Grätzer József (1. rész)

■ Aki valaha is érdeklődött rejtvények, fejtörők, nyelvi játékok iránt, annak a kezében biztosan megfordult a *SICC* (Szórakoztató időtöltések, cseles csalafintaságok) c. könyv. A tájékozottabbak a mára alapművé nemesedett, számtalanszor megjelentetett kiadvány szerzőjéről, GRÄTZER JÓZSEFRől azt is tudják, hogy egykor Karinthy Frigyes író személyi titkára, a magyar keresztrejtvény-kultúra megalapozója volt. Azt már jóval kevesebben, hogy a „rejtvénykirály” régióink szülőtte, a bajai ciszter gimnázium egykori diákja volt. A fordulatos élete során komoly magasságokat és tragikus mélységeket is átélő Grätzer József épp 80 éve hunyt el. Az évforduló kapcsán idézzük fel pályáját, amely a „méltatlanul elfeledett bácskaiak” hosszú sorát gyarapítja..

Mayer János

■ „Játsszunk műveltséget! Ki tudja, mi volt előbb – a játék vagy a műveltség, mint ahogy a költészet tanulása szerint sem lehet megállapítani, mi a játék – szó-e, vagy fogalom? A kultúra története azt mutatja, hogy a legtöbb ismeret, amit érdemes volt megismerni, játékból született. Sok jelzöt kapott már az ember, mely őt az állatoktól megkülönbözteti. Homo sapiens, homo politikon, homo faber. Én egy szerényebbet ajánlanék, és mégis lényegesebbet: homo ludens, játékos ember.” – írta Karinthy Frigyes korábbi titkárának első köteté, a *Fejtorna* (1932) előszavában. A szerzőt aligha jellemezhetné találatlan, mint ezzel a néhány sorral, hiszen a modern kor embere számos ismeretét nem lexikonokból, tudományos értekezésekből, hanem gyakran játékos fejtörőkből, vetélkedőkből, kvizekből szerzi. Ezek egyik hazai ősatya volt Grätzer József, aki a két világháború közötti budapesti közélet ismert és közkedvelt alakjának számított, aki nemcsak az író zavaros pénzügyeit szedte rendbe, hanem egy ideig annak egyfajta alkotótársa is volt.

1. Vidéki ifjúság, szép remények

Grätzer József Érsekcsanádön született 1897. február 15-én. Édesapja Grätzer Mór (1860-1921?) helyi szatócspolton volt, később borkereskedelemmel foglalkozott. Anyja, Schwarcz Netti (1867-1961) soltvadkerti kereskedőcsaládból származott, mindketten zsidó vallásúak voltak. A házasságból 1890 és 1909 között számos gyermek született, de többségük még gyermekkorban meg is halt; József az ötödik volt a sorban. Már alsóbb iskoláit is Baján, a zsidó felekezeti iskolában végezte kiváló eredménnyel, ezek alapján került a *Ciszterci Rend Bajai Főgimnáziumába* (ma: Bajai III. Béla Gimnázium), ahová 1907 és 1915 között járt. Emiatt korán kiszakadt a szűk családi körből, hiszen mindkét iskolában ún. kosztos diák lehetett, akkoriban ugyanis mai értelemben vett kollégium nem létezett, a napi ingázást pedig rendszeres tömegköz-

lekedés híján aligha tudta volna megoldani. Az iskolai évkönyvek tanúsága szerint Grätzer a gimnáziumban nem számított sem kiemelkedő, sem gyenge tanulóknak, néhány tárgyból (matematika, történelem) általában jeles, másokból jó és közepes érdemjegyei voltak a nyolc év során. Osztályfőnöke dr. Bárdos József szerzetestanár volt, aki magyar nyelvet, irodalmat, latint és művelődéstörténetet tanított az intézményben. Gimnáziumi osztályában 35-en végeztek, közülük az utóknak két osztálytárs neve mondhat valamit: a kerényi származású Schillinger Endre különféle beosztásokban az 1920-as években Baja egyik pénzügyi vezetője (egyben kiváló atlétája és sportvezetője) volt, míg a bácsalmási Artinger (később Oltványi) Imre később íróként, jegybankelnökként, pénzügyminiszterként, múzeumigazgatóként és jeles műgyűjtőként szerzett országos hírnevet magának. (Neki ma Baján utca viseli a nevét.) Grätzer tagja volt az iskola önképzőkörének is, de komolyabban csak egyszer hívta fel magára a figyelmet: 1915 tavaszán „a háborús időkre emlékezve” a repülőgépekről tartott felolvasást. Iskolai éveit alatt sem önképzőköri, sem pedig alapítványi díjat nem kapott.

Már a gimnáziumi évek alatt nagy érdeklődést mutatott a fejtörők, sakkfeladványok

Katonai egyenruhában, az első világháborúban szerzett kitüntetésekkel

Grätzer József az érettségi tablóján (1915)

iránt; 1911-től rendszeresen ott találjuk a nevét a *Magyar Sakkvilág*, a *Pesti Napló* és a *Pesti Hírlap* sikeres megfejtői és levelező sakkversenyeik eredményes játékosai között. Az is valószínűsíthető, hogy Karinthy Frigyes iránti érdeklődése is ez idő alatt fejlődhetett ki, hiszen az író igazi befutása (1912) épp erre az időszakra esik. Viszont Grätzer nem az iskola könyvtárában bukkanhatott a pályakezdő író műveire, ugyanis 1914-ig azok egyike sem szerepelt a gimnázium új könyvbeszerzései között, pedig az *Így irtok ti* legtöbb illusztrációját az intézmény korábbi diákja, Dezső (Deutsch) Alajos készítette.

A sikeres, „jó” minősítésű érettségi vizsga után Grätzer a budapesti egyetem gépészmérnöki karára iratkozott be, de tanulmányainak megkezdésére – számos kortársához hasonlóan – még várnia kellett. A 18. életévüket már korábban betöltött osztálytársai – köztük Artinger – ugyanis egy minisztériumi rendelet alapján már márciusban hadiérettségüket tették, majd azonnal be is vonultak. (Érettségi tablójukon ők ezért már egyenruhában láthatók.) Az 1897-es évfolyam 1915. júniusában jelent meg az alkalmassági vizsgán, és közülük a sorozóbizottság 16 főt alkalmasnak talált. Ezek közé tartozván Grätzer is azonnal bevonult a Monarchia hadseregébe, ahol utászként a kárpáti, majd az olasz fronton harcolt, végül 1916-ban bronz vitézségi érmet kapva, három év frontszolgálat után hadnagyi rangban szerelt le. Ezt követően csakugyan gépészmérnöknek tanult Budapesten, bár ebben a szakmájában soha nem dolgozott: előbb egy

A Karinthy házaspár társaságában

vidéki lap rendőrségi rovatánál volt újságíró, majd egy ideig apja üzletében segédkezett, amelyet annak halála után részben édesanyja, részben Lajos öccse vett át. Ennek során elég jól beletanult a könyvelésbe, pénzügyek intézésébe.

Ha hihetünk az alakját több művében is megörökítő Karinthy Ferencnek, akkor Grätzer fejében az ő apja művészete iránti érdeklődés valódi rajongássá változott: „Sovány, kopaszodó, jelentéktelen külsejű fiatalember volt. De nem a kor gyermeke: tudott lelkesedni. [...] élt-halt az új irodalomért: mikor este a boltot becsukták, sietett haza, és kuckójában hajnalig rontotta a szemét. Minden élő és holt mesterek között legkedvesebb írója apám volt. Filozófusnak, lángésznek, a század lelkiismeretének tartotta, Karinthyt vallotta élete szebik felének, boldogságának, minden könyvét megszerezte, ronggyá olvasta, és órákon át tudta szavalni: »Plutó e torzót márványból szoborta...« [...] nem értette meg környezete, holdkórosnak tartották. Talán tízszer is írt apámnak, hosszú leveleket, amelyeket többször letisztáztott – de választ sosem kapott. [...] Azt hiszem, nem volt jó hírlapíró. Amikor jött a nagy válság, elsőnek bocsátották el, aztán a lap meg is szűnt. Szüleihez nem mehetett vissza, a kis üzlet vergődött, fuldoklott; állásra semmi remény. [...] nem maradt más választása: némi kis megtakarított pénzén jegyet váltott Budapestre, hogy régi, titkos tervét megvalósítsa.” (Karinthy Ferenc: A titkár)

2. Több mint titkár

Ha az író a történetet néhány ponton kiszínezte is, a lényeg igaz: valamikor 1924 táján a vidéki fiatalember vette a bátorságot, és azzal a céllal utazott Budapestre, hogy felkeresse bálványát, és személyi titkárának jelentkezzen. A helyzetét valamelyest könnyítette, hogy közismert volt, hogy Karinthy pénzügyei finoman szólva is ziláltak voltak: az egyébként sikeresnek számító író és családját a sok adósság miatt még a tisztos pol-

gári otthonukból való kilakoltatás réme is fenyegette. A bohém életvitelt folytató szerző ráadásul egyáltalán nem látta a pénzköltségeket és a bevételeket, és fogalma sem volt arról, hogy a neki járó honoráriumokat, szerződéseket ígért juttatásokat kifizetik-e, viszont rendszeresen éttermekben ebédelt, főképp kávéházakban dolgozott (és fogyaszt-

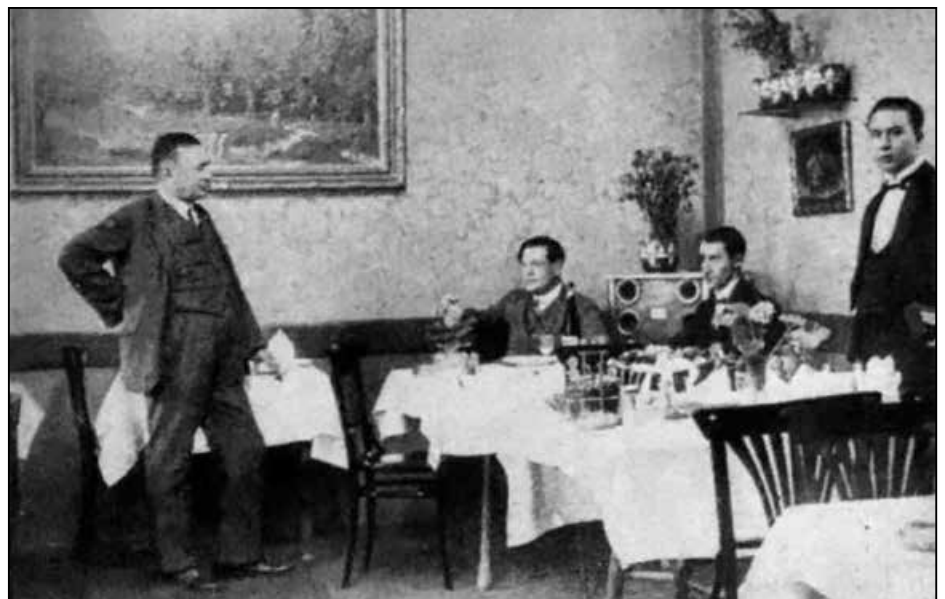
tott), második felesége, Böhm Aranka költségeiről pedig fogalma sem volt.

Grätzer egyik törzshelyén, a Hadik kávéházban talált rá idoljára, és miután meg volt győződve arról, hogy titkári, könyvelői, szervezői nyilvántartással Karinthy bevételeit jelentősen fokozni lehet, felajánlotta szolgálatait a mesternek. Bár az író eleinte azt hitte, hogy csak tréfás kedvű barátai ugratják a róla mindent tudó, műveit fejből idéző fiatalember ráuszításával, ám miután Grätzer szolgálataiért kezdetben egy írásos felhatalmazáson túl semmiféle fizetséget nem kért, úgy döntött: ad egy esélyt neki. Az új titkár pedig nem tétlenkedett: néhány napos komoly munkával kigépelte Karinthy száz korai tárcáját és novelláját a Pesti Napló, Az Est és a Magyarország régi évfolyamaiból, majd másodközlésként eladta azokat a népszerű Tolnai Világlapjának, amelynek kiadó-tulajdonosa családjának régi ismerőse volt. Bár egy-egy írásért a kiadó csak 10 pengőt fizetett, Grätzer mégis 1000 pengőt tehetett Karinthy asztalára, és 10%-ot

fogadott el belőle. Ezzel elnyerte az író bizalmát, és az ő felhatalmazásának birtokában komolyabban is nekiláthatott Karinthyék zűrzavaros anyagi helyzetének rendbetételéhez.

Ennek során egyrészt továbbra is értékesítette a régi íráskor újradadását (néhányszor – kegyes csalással – első közlésnek minősítve azokat), másrészt új kiadói szerződést kötött az Athenaeum Kiadóval egy tizkötetes Karinthy-összkiadásra, amelyért az író előleget vehetett fel. Amikor pedig egyes lapszerkesztők felfedezték az „újraértékesítéseket”, és már csak az író kézzel írott, friss tintával írt novelláit voltak hajlandók átvenni, Grätzer megtanulta Karinthy kézírását is utánozni. (Állítólag olykor a gyerekek iskolai intőit is ő írta alá.) Ellenőrizte minden Karinthy-megjelenést, és kíméletlenül behajította a jogdíjakat utánuk, ahogy minden, a szerző által írt színházi jelenet, kabarétréfa után is. Ha kellett, perrel is fenyegetőzve szerezte meg a korábban elmaradt honoráriumokat, lecsípett százalékokat. És miután elég határozottan tárgyalt a kiadókkal, szerkesztőkkel, színi direktorokkal – olykor előre, időre megígérve új művek megszületését –, az író tekintélyét is növelni tudta: aki képes egy titkárt megfizetni, annak a szemét nem lehet szerény tarifával kiszúrni...

Egy idő után már ő fizette a lakbért, a számlákat is, leállította a hitelbe történő vásárlásokat, sőt arra is rá tudta venni a családot, hogy a költséges vendéglők helyett inkább otthon étkezzenek. Így aztán Karinthyék nemcsak hogy egyenesbe jöttek, hanem megtakarításuk is keletkezett, sőt olyasmira is történt, amire addig nem volt példa: közös családi nyaralásra mehettek Abbáziába. Ezt a távollétet kihasználva Grätzer a lakást is átrendezte; kialakított az íróknak egy valódi dolgozószo-

Grätzer, a titkár (jobbra állva) Karinthy Friggyessel az író egyik törzshelyén

bát, amelyben volt egy titkos rekeszkel is ellátott, szépen faragott íróasztal, postabontó kés, különféle írószerszámok, sőt egy vadonatúj írógép is! Más kérdés, hogy Karinthy – aki rá sem ismert a lakására – továbbra sem dolgozott otthon, és írógépét életében sem használta: továbbra is a kávéházi márványasztalon körmölte a kéziratait. Pedig Grätzer még egy otthoni kávégépet is beszerzett gazdájának, odakészítette a szódát a főnök asztalára, sőt még a szokásos kávéházi lapokat is előfizette neki – de mindhiába. Karinthy és felesége szinte visszaszökött kedvenc kávéházába az otthoni „rezervátumból”.

Az ügybuzgó, kiváló kommunikációs készséggel megáldott „Grécust” azonban a kávéházi társaság is megkedvelte, már csak azért is, mert a gazda tréfáiban maga is részt vett, partner volt annak nyelvi játékaiban, az író társaság ugratásaiban. (Karinthy néhány kézírata ennek köszönhetően az ő hagyatékában maradt meg.) Jó néhány, mesterének tulajdonított eszperente mondataalkotás, tréfás rímfaragás valójában tőle származik, az íróval szabályosan inspirálták egymást, a 20-as évek végén megjelent, szép számú Karinthy-kötetek összeállításában is közreműködött.

Csak hogy aztán Grätzer is emberére akadt, s – titkári minőségében legalábbis – ez okozta gyors vesztét. Hamar rá kellett jönnie ugyanis, hogy Karinthyék pénztelenségének nem is annyira az író kétbalkeszessége, mintsem a feleség felelőtlen költekezése az oka. Böhm

A végzet asszonya, Böhm Aranka, karján kisfiával, Karinthy Ferencsel (Cini)

Aranka ugyanis nem egyszerű írófeleség, hanem nagyvilági dáma kívánt lenni, akit minden férfi megbámul, és minden nő társa irigyel. Minthogy csakugyan kivételes szépség volt, rajongói is szép számmal akadtak (fiatalabb korában egy ideig Ady is verseket írt hozzá), és – amint a rá sok tekintetben irigykedő Kosztolányiné írta – „*se ruhát, se társadalmi konvenciót nem túrt magán*”. Szeretett divatosan és drágán öltözni, a legdrágább ételeket enni, még tíz-húsz lépésnyi távolság megtételéért is bérkocsira szállt, ellenben a háziasszony szerepére teljesen alkalmatlan volt. Nemcsak Kosztolányiné jegyezte meg róla, hogy szeretett „*cifrálnodni*”: „*Voltaképpen a szerelmet is nevelésnek érzi, még a sajátját is. Nem tud szeretni, csak tetszeni akar mindenáron. Ha csókolózik – saját bevallása ez –, közben tréfából kilopja a férfi zsebéből az erszényét. Született zsebtolvaj, nemcsak erszényt, de férfit is mindig mástól lop, valósággal zsebtolvaj módra.*” Karinthy is rendszeresen megcsalta – akkoriban leginkább épp az ifjú *Füst Milán*-nal –, de emiatt semmiféle lelkifurdalást nem érzett, és legfőbb vágya volt: pénzt költeni.

Grätzer – akire a nő állítólag egy ideig szintén kivetette a hálóját – „az írózseni érdekében” úgy gondolta, hogy meg kell mentenie Karinthyt ettől a végzet asszonyától, és ravasz tervet eszelt ki. Tudomására jutott, hogy létezik az írónak egy máramarosszigeti hölgy rajongója, akit ráadásul – az ebben az irányban teljesen közömbös Arankával ellentétben – az irodalom is érdekelt. *Róth Izsákné*, (született *Feldmesser Ibolya*) nemrég szökött el a férjétől, egyébként pedig *Gordon Ibolya* néven verseket is publikált. Ezen túl Grätzer szerint szelíd, alkalmazkodó típusnak tűnt, aki sokkal alkalmasabbnak látszott az írófeleség szerepére, mint a veszekedésre, hisztériára hajlamos, önmagát mindig középpontba állító Böhm Aranka, akinek a szőke, fehér bőrű Ibi külsőre is szöges ellentéte volt. S minthogy Karinthynek is kezdett elege lennie felesége hűtlenkedéseiből, rendszeres nagyjelenteiből, hajlott is arra, hogy új szerelem után nézzen. Grätzer hamarosan szobát bérelt a fiatalasszonynak a József körúton, sőt még egy 12 pontos listát összeállított azon érvekből, amelyek az Arankától való válás, illetve az Ibolyával kötendő házasság mellett szóltak, egyúttal aprólékos tervet dolgozott ki arra, hogyan lehetne az egész ügyet diszkréten lebonyolítani.

Úgy tűnik, hogy némileg az író is megperzselődött, hiszen fellobbanó vágyát pl. az *Almafa* és különösen a *Pitypang* c. versében nem is nagyon burkolt célzásokkal is megörökítette: „*Porzód felé/ Porzód, bibéd felé/ Porzód, bibéd szárad felé/ Mi kapkod így, pitypang? – A szél!*

[...] *Füttös Zivatar Úr volt az apám – anyám a híres/ [arkanzaszi Tájfun/ Tölcséres vihar a sógorom –/ Pitypangpehely, kavargótl-e már ziláltan – alélva/ Felhőbefúró forgószél tetején?*” Grätzer és Karinthy azonban ott követték el a hibát, hogy Ibolyát be kívánták vezetni a Hadik irodalmi köreibe is, de mivel ott Aranka asszony is gyakran megfordult, ezért őt a titkár újdonsült menyasszonyaként mutatták be a díszes kompániának. Aranka kedvesen, de kissé lekezelően bánt a barátnéi előtt csak *Petőfi Saroltának* csúfolt „*se szőke, se bama verselő nőcskével*”, akit még látszólag pártfogolni is próbált, amíg nem látott benne vetélytársat. Mindez egészen addig tartott, mígnem egy véletlen folytán Ibi elszólta magát, hogy semmi köze a titkárhoz, és valahogy Aranka kezébe került Grätzer 12 pontos memoranduma is – akkor azonban kitört belőle a fekete párduc. Ibolyát nagy nyilvánosság előtt megtépte (egyúttal kitiltotta a Hadikból), férjét összekarmolta, majd hisztériás rohamot kapott, amelyet csak morfiuminjekciókkal lehetett lecsillapítani. A legrosszabbul persze a „kerítő” járt: azon túl, hogy Aranka felpofozta a „kis vidéki firkászt”, ingujjban, gallérjánál fogva kergette ki az utcára, s az „úrnő” azon nyomban kirúgta Grätzert titkári állásából. (Férje hűtlenkedését láthatóan jóval kevésbé tudta megbocsátani, mint saját, jóval gyakoribb félrelépéseit magának.)

Karinthy és Gordon Ibolya szerelmi kalandja rövid ideig még folytatódott (a pár Aranka haragja elől egészen Bécsig menekült, közben a feleséget itthon az ifjú *Déry Tibor* „vigasztalta”), de aztán az író végül szakított vele, hazatért a feleségéhez, és folytatták egymás életének boldogítását és keserítését. Karinthy Grätzer után új titkárt vette fel, de az utód, *Dénes Miklós* közel sem volt képes hasonló precizitásra, így a család életébe visszatértek pénzzavaros időszakok.

Bár Grätzer innentől nem állt író bálványa alkalmazásában, baráti viszonya Karinthyval továbbra is megmaradt, csak a lakás küszöbét nemigen léphette át többé. Valamennyi megjelent könyvének az író írta az előszavát, rendszeresen recenzálta őket, némelyiket még a *Nyugatban* is, pedig ezek a kiadványok nem illettek igazán a szépirodalmi folyóirat profiljába. Grätzer már korábban, valószínűleg Karinthy segítségével kapott állást a *Színházi Élet* c. népszerű folyóiratnál, amely a kordivatot követve az 1920-as években rejtvényrovatot is indított (*Fejtörő*), amelynek szerkesztését rövidesen a bukott titkár vette át, s a jövőben e kényszerből vállalt tevékenység jelentette fő kenyérkeresetét, egyben útját a halhatatlansághoz. ■

- Folytatjuk -

Francia útleírások a reformkori Magyarországról

Szász Géza

■ A 18. században tapasztalható viszonylagos „érdektelenség” után a 19. század első felében érezhetően megnőtt Franciaországban a közép-európai térség – és ezen belül Magyarország – iránti figyelem. Ez egyaránt tükröződik a sajtóban, illetve a kor egyik legnépszerűbb, „szórakoztatva nevelő” műfaját jelentő útleírásokban is. Noha a magyarországi események nem feltétlenül alkotják az érdeklődés fő mozgatórugóját (a „lengyel kérdés” vagy az oszmán birodalom sorsa nagyobb figyelmet kap), a reformkor legfontosabb alakjai és eseményei, éppúgy, mint a magyar társadalom ellentmondásai az útleírások elhagyhatatlan részét képezik.

Az érdeklődés egyik fokmérője a hazánkról Franciaországban megjelent útleírások száma. Nem akarván itt statisztikákba bonyolódni, ennek növekedését könnyen érzékeltethetjük azzal a megállapítással, hogy csak az 1848-as forradalmat megelőző három évtized során a 18. század egészére vonatkozó számadat többszörösét rögzíthetjük. Ehhez a „robbanáshoz” természetesen hozzájárult a Napóleon 1815-ös waterloo-i veresége után visszatérő európai béke, a közlekedési eszközök korábban nem tapasztalt fejlődése, hazánkban a gőzhajó, Nyugat-Európában pedig a vasút elterjedésével. Ebben a korban jelenik meg a pénzzel, idővel és a távoli tájak iránti érdeklődéssel is rendelkező utazó típusa is. (Nem véletlen, hogy a *turista* és a *turizmus* szó angol, illetve francia megfelelője ebben az időben válik használatossá.)

A kortársak által olvasott, a sajtóban kommentált, az idegen országokkal kapcsolatos ismeretközvetítés fontos elemét alkotó útleírói munkák döntő mértékben befolyásolták a Magyarországról kialakult képet, így lett hazánk „szép jövőre hivatott, de belső ellentmondásoktól szenvedő ország”, s ez a klisé hosszú távon is rögzült. Természetesen az egyes szövegek – az utazó egyedi szemlélete, illetve személyes céljai okán – eltérő tartalommal bírnak, s az útiélmények, a bejárt vidék jellegzetességeinek leírása, a személyes találkozások, az olvasmányok hozadéka vagy éppen a szerzőben felmerülő reflexiók keverednek bennük. Az összetettségéből fakadó kérdéseket az utazás és az útleírás történetét, illetve az országgép alakulását vizsgáló kutató legjobban akkor tudja megválaszolni, ha az országgép általános bemutatásán

kívül az útleírói módszerek, az ábrázolás miéértje és hogyanja elemzésére is vállalkozik, így azonosítva az egyes szerzők Magyarországról. A bőség zavarával küszködve arra is figyelnie kell, hogy olyan szövegeket tárgyaljon, melyek – szerzőjük ismertsége révén – ténylegesen széles körben ismertek voltak, ám valamilyen okból eltérő látásmódot képviseltek. Emiatt érdemes először az utazó személyére és esetleges motivációira összpontosítani, majd azt elemezni, miként is látta és láttatta a reformkori Magyarországot az általunk bemutatandó négy utazói kategória egy-egy képviselője: Napóleon egykori fegyvertársa, egy orosz származású arisztokrata, egy diplomáciai karrierre készülő joghallgató vagy éppen egy tudós könyvtáros.

Az utazás időpontját tekintve első szerzőnk *Marmont marsall* (1774-1852), Bonaparte Napóleon egykori barátja, akit – miután a Bourbon-restauráció oldalára állt – sokan az „áruló” kevéssé népszerű jelzőjével illették, s így a győztes 1830-as párizsi forradalom után elhagyta hazáját. Bécsben letelepedve hamarosan az unalom, a felfedezés vágya, valamint korábbi dicsőségének emléke által hajtva keleti utazást tervezett, illetve szervezett, melynek keretében Magyarországot kétszer is útba ejtette. Ám nem ekkor járt először hazánkban, illetve Közép-Európában: Napóleon hadjáratainak résztvevőjeként már korábban „ellátogatott” a térségbe, sőt az Észak-Balkánon kialakított ún. *illír tartományok* kormányzója is volt. 1831-ben megkezdett utazása viszont igen rövidre sikerült, ugyanis a kelet felől terjedő kolerajárvány hírére visszamenekült Bécsbe, így Budánál tovább nem jutott. Ez a nyugat-magyarországi „kírándulás” azonban lehetővé tette számára a Budán 1831 májusában megrendezett lóverseny megtekintését, illetve *Széchenyi István* ezen kezdeményezésének kemény, szinte a becsületsértést határát súroló bírálatát. (Marmont kritikájára válaszként írta meg *Széchenyi a Néhány szó a lóverseny körül* című munkáját.) Budáról a Felvidék déli részén keresztül Bécsbe igyekezve az utazó kissé bukolikus, ám egyúttal elkapkodott, sematikus képet fest a tájról, ahol a hegyek tövében megbúvó falvakat körülvevő virágos réteken forrás bugyog és csermely csörgedez, éles kontrasztot alkotva a bányavárosok kopár, szürke környékével.

Az 1834-ben megkezdett – s ezúttal sikeresen végrehajtott – második utazás során

Pest-Budáig többé-kevésbé a Duna vonalát követő, ám – a többi utazótól eltérően – Pesttől délkeleti irányban az Alföldet át-szelő idős katona szinte sokkos állapotban szembesül a Duna-Tisza közének gyéren lakott, sokszor a sivatagi utazás élményét nyújtó tájával, ahol nemcsak emberekkel, hanem az emberi tevékenység pusztá nyomaival is ritkán találkozhatni. Noha az ország ezen része viselte leginkább magán még a 19. század első harmadában is az évszázados háborúskodás következményeit, a múltat illetően megértőnek tűnő utazó kifejezetten hiányolja a magyarok iparkodását – ezen véleménye akkor válik leginkább egyértelművé, amikor a bánáti német falvakba érve szinte ki sem fog a dicséretből, legyen szó a földek állapotáról, a települések rendezettségéről vagy éppen az ott lakók tenni akarásáról.

A második magyarországi utazásakor már a hatvanadik életévében járó marsalltól eltérő generációt és attitűdöt képvisel az időrendben második utazó, az orosz arisztokrataként született, de felnőtt életét Nyugat-Európában leélő *Anatolij Demidov* (franciásan *Anatole de Demidoff*) gróf (1813-1870). A párizsi úri társaságba tökéletesen beilleszkedett, dúsgazdag, költelező, a botránykrónikák hőseként is elhíresült aranyifjú 1837-ben dönt úgy, hogy a mai Ukrajna területén fekvő, a korabeli szóhasználatból délorosz – akkor még kevéssé ismert – vidék feltárására tudományos expedíciót szervez. A hivatalosan bejelentett mellett magáncéllal is bíró utazáshoz szinte „útba esett” Magyarország. Noha az expedíció tagjai ezzel nem lehettek tisztában, Demidovék útjával kezdődően hosszú ideig szinte minden utazó a dunai gőzhajókat használja majd az ország átszeléséhez, ami az útvonal, s ezzel együtt az ország- és társadalomkép több elemének állandósulásához vezet, miközben a Magyarországon töltött idő is lerövidül, ami több esetben közvetlenül kihat az ábrázolás (például a tájleírások) részletességére, illetve az egyedi vonások jelenlétére (vagy éppen hiányára). Demidov utazása egyébként talán a legjobban dokumentált valamennyi Magyarországot érintő utazás közül: 1840-től kezdve több – rövidebb-hosszabb – változatban is megjelent, sőt az út során az expedíció festőművész tagja, *Raffet* által készített illusztrációkat is kiadták külön kötetben.

Mivel a Demidov és társai által követett útirány eltért Marmont marsallétól, az út-

leírásban is egy „másik Magyarország” jelenik meg: a Duna völgye, illetve – Pozsony és Pest kivételével – a folyam jobb partján található kikötők, tájak és települések, valamint lakóik. Ez utóbbiakról szólva a gróf a Pesttől délre vezető, az írottak alapján meglehetősen egyhangú hajóutat elbeszélve meglepetten állapítja meg, hogy általában ráérősen barmészkodnak, nem látható náluk a vidék felvirágoztatására irányuló igyekezet. A Duna maga is inkább egy hatalmas tóra emlékeztet, melynek partjai elhanyagoltak. A restség okaként itt is a történelmi tapasztalatot határozzák meg: e nép már annyit szenvedett, falvait és földjeit oly sokszor rombolták le és tették tönkre, hogy nem bízik abban, hogy a jövő szebb lehet.

Még Demidov grófnál is fiatalabb harmadik utazónk, *Edouard Thouvenel* (1818-1866), aki közép-európai utazása évében (1838) töltötte be huszadik életévét. Ekkor még egyetemista, ám a családi háttérnek és kapcsolatoknak köszönhetően (apja Napóleon egyik tábornoka volt, ami ekkor már „jó pontnak” számított) vélhetően már ekkor eldölt, hogy diplomáciai pályára fog lépni. A későbbi karrier legalábbis ezt mutatja: 22 évesen kerül a francia külügy állományába, s a ranglétrán folyamatosan emelkedve 1860-1862 között külügyminiszter, később a francia szenátus elnöke. Közép- és délkelet-európai utazását tehát nyugodtan tekinthetjük egyfajta tájékozdó tanulmányútnak, melynek során a leendő diplomata mintegy „ismerkedik” a távoli országokkal.

Ahogy jeleztük, ő is az immár „bevett” közlekedési eszközzel, vagyis dunai gőzhajók fedélzetén szeli át Magyarországot. E körülmény az útleírásban is tetten érhető: a szerző szinte csak azokról a helyekről ír, ahol a gőzhajó kiköt; ebből fakadóan – miután hajóállomások leginkább városokban voltak – az akkor még szinte teljesen falusi Magyarországot illetően csak a városokról kap képet a francia olvasó. (Egyébként naplójában Széchenyi István is elítélően nyilatkozott Thouvenel írásáról, mondván, hogy „sok ostobaságot összehord.”)

A cikkünkben tárgyalt utolsó utazó, *Xavier Marmier* (1808-1892) már meglelt férfiként, irodalmi és tudományos téren is ismert és elismert személyként utazott át Magyarországon 1845 nyarán-kora őszén, – a többiekhez hasonlóan – számos más országot is érintő útja keretében. Noha maga a szerző nem vall róla, útnak indulását vélhetően befolyásolta, hogy nem sokkal korábban felesége belehalt a szülésbe, és gyermeküket sem sikerült megmenteni. A

Pest-Buda látképe a 19. század közepén, rajta a már kész Lánchíddal

traumát valószínűleg nem sikerült feldolgoznia, mivel Marmier nem nősült újra, és gyermeke sem született – az utazás eredményeként viszont már 1846-ra elkészült az aprólékosan, szinte tudományos igényűvel kidolgozott útleírás, melynek első kiadását még a szerző életében két további követte. Marmier útleírása azonban nem csupán az említett okok miatt bír egyedi jelentőséggel, hanem azért is, mert ez az utolsó olyan könyv alakban megjelent útleírás, amelyet még az 1848-as forradalmak előtt adtak ki – vagyis az utolsó olyan nagyobb terjedelmű munka, melynek alapján a Júliusi Monarchia (1830-1848) korabeli francia olvasókörzse első kézből tájékozódhatott a reformkori Magyarországról. Marmier könyve „felnőtt” a feladathoz: az utazás során jegyzeteket készítő író hosszasan taglalja a magyar társadalom jellegzetességeit, német nyelvtudásának köszönhetően útja során személyesen is informálódik, falura is ellátogat, és a többieknél jóval empatikusabban – de nem kritika nélkül – viszonyul a magyar sajátosságokhoz, az ország gazdasági és társadalmi berendezkedéséhez, a múlt örökségéhez.

Értelemszerűen vetődik fel a kérdés, hogy ez a szűk másfél évtized alatt Magyarországon járt, életkorát, motivációját, „előéletét” tekintve oly eltérő négy utazó milyen általános képet közvetített Magyarországról. Miben tértek el az egyes szövegek egymástól, illetve milyen közös, esetleg ismétlődő jegyeket, elemeket találunk bennük? E jellemzők azonosításához az útleírásokban foglaltakat érdemes két csoportra osztani. Az elsőbe tartoznak azok a voná-

sok, amelyek a tájbrázolással, vagyis az ország „fizikai képével” hozhatók kapcsolatba; a másodikba pedig azok, amelyek a társadalom képét formálják.

A tájbrázolás esetében meglepő – ám egyúttal érthető – képet kapunk: a 19. század első felének a falvak-mezővárosok és a mezőgazdasági tevékenység túlsúlyával jellemezhető Magyarországa a már említett sivatagias, lakatlan vidékek (Duna-Tisza köze, Duna-völgy Pest és Mohács között), illetve az ezzel éles kontrasztot alkotó városok országává válik az útleírásokban. Mivel magyaríthatjuk ezt a számunkra szokatlan eredményt? Egyrészt azzal a már említett tényezővel, hogy az utazók szinte szükségszerűen az általuk bejárt útvonalat azonosítják az országgal, s így az általuk látott vidékek alapján ítélnék. (Marmont marsall és Demidov esetében láthattuk, hogy milyen nagy hatást tett rájuk a lakatlan és megműveletlen vidék látványa.) Másrészt – és ez magyarázza a városbrázolások túlsúlyát – idegen földön is azt keresik, ami ismerős számukra, amit könnyen tudnak azonosítani. Márpedig az ókor óta viszonylag sűrű és a középkor vége felé új alapításokkal még tovább gazdagodó településhálózattal rendelkező Franciaországban ekkorra már egyértelműen a városok alkotják a civilizáció alappilléreit. Ez az ismerős, „megnyugtató” elem köszön vissza tehát a magyar városok – s mindenekelőtt Pest – előtérbe kerülésében, jellegzetességeik részletes leírásában. Az útleíró ugyanis minden várost egy-egy külön jeggyel ruház fel. Így Pozsony az országgyűlés és a nemesi reprezentációé, Komárom – az erőd miatt – katonaváros,

Esztergom – leginkább az épülő bazilika okán – egyházi város, Buda a feudális múlt képviselője, míg Pest a gazdasági gyarapodásé; Mohács pedig mementóul szolgál. Ezek a jegyek egyúttal a várossal kapcsolatos témafelvetés eszközei is szolgálnak – különösen szembevetve ez Pest-Buda kapcsán. Az „ikerváros” egymással szemben fekvő részei szinte megtestesítik az utazó számára a magyar társadalomban feszülő ellentmondásokat: a nemesi előjogok meglétét, a jobbágyfelszabadítás elmaradását, a vágyott – és a nyüzsgő pesti rakpartok, a raktárak, a gőzhajók által fémjelzett – modernizáció előtt tornyosuló jogi és szemléletbeli akadályokat. Miközben minden utazó egyetért abban, hogy a Magyar Királyság rengeteg természeti erőforrással rendelkező, szebb jövőre hivatott ország, fejlődésének béklyóit avított, még a középkorból „örökölt” társadalmi-politikai és gazdasági berendezkedésében, a nemesség számbeli és politikai súlyában, a számottevő polgárság, illetve a nyugati értelemben vett szabad parasztság hiányában, valamint az Ausztriához fűződő viszonyban rejlő feszültségekben azonosítják. Noha a rendezés természetét illetően eltérnek a vélemények, mindenki változtatást javasol, mivel – a visszatérő megállapítás szerint – Magyarország beteg. Miután ez a „diagnózis” is a pest-budai tartózkodás apropóján fogalmazódik meg, a későbbi magyar főváros még inkább kitüntetett helyet foglal el az útleírásokban. (Ezt még tovább erősíti, hogy a magyar vonatkozásban kihagyhatatlan „fürdő-kérdést”, vagyis a török fürdő kultúra

továbbélését és az ezzel kapcsolatos – természetesen a kor mércéje szerint – felháborító erkölcstelenségeket”, mint például a férfiak és nők együtt fürdése, szintén Pest-Buda kapcsán tárgyalják.)

Milyen tanácsokat adnak az utazók Magyarország gyógyulása érdekében? A terápiás folyamat első lépéseként a közteherviselést javasolják, s – Marmont marsall kivételével – a Lánchíd példájára hivatkoznak. Ezzel együtt járna a feudális kiváltságok leépítése, megvalósulhatna a törvény előtti egyenlőség. A nemesi birtokot sújtó középkori rendelkezések felszámolása egészségesebb gazdasági környezetet teremtené. Az Ausztriához fűződő viszony rendezését a Ferenc császár- királlyal személyes barátságban álló Marmont még egyértelműen a Bécs bölcsessége által irányított modernizáció keretében képzelel, míg a későbbi utazók már árnyalják a képet.

Megállapíthatjuk, hogy az utazók szinte „megrázó” éleslátással rögzítik a Magyarországot jellemző tényeket, s fogalmazzák meg intelmeiket. A jövőbe láttak volna? Meglehet, de ne feledjük, hogy a viszonylag rövid (és éppen a vizsgált korban tovább rövidülő) magyarországi tartózkodás nem nyújthatott lehetőséget az útleírásban megfigyelhető mélységű elemzésre. Az utazók kétségkívül könyvekből, a sajtóból, illetve a helyiekkel való személyes találkozás révén is informálódtak, s megállapításaik egybehangzó jellege is arra utal, hogy nagyrészt ugyanazokat a forrásokat használták.

Éppennyire egyöntetű a jelentős magyar személyiségekkel kapcsolatos állásfoglalásuk is. A – mint tudjuk – személyes ellentét miatt a nagy magyar reformernek még a nevét sem említő Marmont kivételével mindenki Széchenyi Istvánt tekinti – kortársakról van szó! – a „legnagyobb magyarnak”, s elismeréssel adózik mind közlekedésfejlesztési kezdeményezései (dunai gőzhajózás, Lánchíd), mind a kiváltságok lebontását célzó lépései (például a mindenki által fizetendő hídpénz), mind elméleti munkássága előtt, a *Hitelt* név szerint is említve.

Nem szabad ugyanakkor elfelednünk, hogy még a legempathikusabb szerző is egzotikumként tekint Magyarországra, amely szinte „öskövületként” maradt itt Európa közepén, elmaradott politikai berendezkedésével, szinte robbanásig hevített társadalmi feszültségeivel. Alapállásuk így némileg leereszkedő (de inkább sajnálkozó, mint lenéző), a „nálunk már sikerült” fordulatával a saját társadalmuk kulturális és politikai érettségét, „előrébb tartását” sugallja. Tanácsaik talán kissé leckeizűek – de ezekre a tanácsokra a reformkori magyar elit odafigyelt, olvasta ezeket az útleírásokat, és reflektált is rájuk. Az, hogy mikor, miként és miért, már egy másik cikk témája lehetne.

(A szerző történész-irodalomtörténész, az SZTE BTK Francia Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében 2024. szeptember 26-án elhangzott előadásának szerkesztett változata.) ■

Az első politikai vita gróf Tisza István szerepéről

Sarlós István

■ A magyar történelem egyik legellentmondásosabb szereplője volt gróf Tisza István. A 20. század első két évtizedének meghatározó politikusa volt mind Magyarországon, mind a monarchián belül. 1892-ben lett országgyűlési képviselő, innentől kezdve kisebb megszakításokkal a magyar politikai élet meghatározó szereplője 1918. október 31-i meggyilkolásáig.

Az antant hatalmak vezetőinek szemében Tisza volt az Osztrák-Magyar Monarchia összetartója, egyben legbefolyásosabb politikusa, az osztrákok a „magyar uralom korszakának” jelölték meg a tevékenységét; ezt a véleményt a világháború után a kisantant országok politikusai is átvették. (Ezzel is azt támasztották alá, hogy a vilá-

háború kitörésért Magyarország a felelős!) A magyar közvélemény is Tiszát tartotta a háborús politika megtestesítőjének, bár a szarajevói merénylet után ellenezte Szerbia elítélését és az agresszív fellépést. Az események fokozatos előrehaladtával állt át a háborús pártba, majd a siker – a monarchia jövője – érdekében tartott ki az egyre nagyobb világháborús erőfeszítések mellett. 1916-ban, IV. Károly hivatalba lépése után már bukott politikus, 1917-ben lemondott a miniszterelnöki pozíciójáról, de pártja parlamenti többségét még ő irányította június 15-ig, amikor a 2. honvéd huszárezred parancsnokaként az olasz hadszíntérre ment, ahonnan a katonai összeomláskor tért haza. 1918. október 17-én elmondott parlamenti beszéde, amelyben elismerte a háborús ve-

réséget, egyben politikai hatyúdala volt. Az „őszirózsás” forradalom lázában égő Budapest a vereség első számú bűnbakját látta Tisza Istvánban, a 4. ellene elkövetett, ezáltal sikeres merénylet igazából nem befolyásolta az országos eseményeket.

A merényletet a hatóságok azonnal kivizsgálták, arra a megállapításra jutottak, hogy kóbor – esetleg délszláv származású – katonák végeztek Tiszával. A Horthy-korszak elején az önmagát ellenforradalmiként meghatározó rendszer elővette a volt miniszterelnök elleni merénylet ügyét, és *Teleki Pál*, majd *Bethlen István* miniszterelnöksége alatt lezajlott a Tisza-per. 1920. augusztus 2. – szeptember 15. között volt a katonai per, amelyben 4 katonát állítottak hadbíró-ság elé a tényleges gyilkosság miatt. *Hüttner*

Sándor főhadnagyot 15 év, Sztanykovszky Tibor zászlóst – halálos ítéletét enyhítve – 17 év szabadságvesztésre ítélték. Dobó István tengerész őrmester a per után meghalt – halálra ítélték, de nem hajtották végre –, Horváth-Sanovics Tivadar tengerész őrmester megszökött az eljárás alatt. A hadbíró-sági eljárást 1921. április 12.-október 5. között követte egy polgári per, amelyben azt igyekeztek bizonyítani, hogy az „őszirózsás” forradalom vezetői voltak a gyilkosságra. Öt ember ült a vádlottak padján, további kettő kiadatását az osztrák hatóságok megtagadták. A kemény vallatások miatt volt, aki megtört, és beismert bizonyos részleteket. Fényes Lászlót és Wilhelm Vágó Jenőt bizonyítékok hiányában felmentették, Friedrich István ellen a vádat ejtették, Kéri Pált a szovjet-magyar fogolycserében elengedték (halálra ítélték, de nem hajtották végre), Gärtner Marcel 14 év fegyházra kaptott.

A Tisza-per nem érte el a kívánt eredményt, mivel az „őszirózsás” forradalom és a Nemzeti Tanács vezetőit nem hozták kapcsolatba a Tisza István elleni merénnyel, így 1921 őszén Bethlen István miniszterelnök elengedte ezt a politikai irányvonalat. A meghozott ítéletek egyéni ítéletek voltak, „nagy politikai összeesküvést” nem lepleztek le. A közvélemény formálásában viszont meghatározó szerepe volt a pernek, különösen a polgári eljárásnak, mivel az ehhez kapcsolódó véleménycikkek Tisza Istvánt egyértelműen a magyar nemzet mártírjának állították be, és emlékének ápolása az összetartozás egyik kifejezőjévé vált. E politikai légkörben hatalmas felzúdulást keltett a kiskunfélegyházi közgyűlés azon döntése, hogy félresöprik az országos határozatot, és 1924 őszén nem emlékeznek meg Tisza Istvánról. E határozat ellen több törvényhatóság is állást foglalt, majd véleményét országosan is megközöztette, hogy mindenki csatlakozzon hozzájuk, de sokan egyszerűen átléptek felette.

„887/1925. kig. [közigazgatási]

Nógrád és Hont közigazgatásilag egyenlőre egyesített vármegyék törvényhatósági bizottságának. Balassagyarmaton 1924. november hó 27-én tartott rendes közgyűléséből.

Tárgy: Komárom és Esztergom vármegyék átirata a forradalmak szereplőinek újabb tevékenysége ellen.

8245. alisp. [alispáni] 1261. jkvi. [jegyzőkönyvi] / 1924. szám.

Véghatározat.

A törvényhatósági bizottság magáévá téve az átiratban foglalt indokokban, elhatározom, hogy Komárom és Esztergom várme-

Gróf Tisza István, a 20. század elejének meghatározó politikusa

gyéknek a forradalmak szereplőinek újabb tevékenységét meggátolni célzó feliratát hasonló szellemű felirattal pártolni fogja, mert saját tapasztalata szerint is a nemzet békéjét és a jobb jövőt előkészítő munkáját veszélyeztetik azok az elemek, amelyek forradalmak révén egy ízben már az örvény szélére sodorták az országot. Ily veszedelmes oktobrista előretörést lát a törvényhatósági bizottság Kiskunfélegyháza város képviselőtestületének a közelmúltban hozott azon határozatában, amelyben kimondotta, hogy gróf Tisza István emlékének megünneplését kimondó eredeti határozatát határon kívül helyezi.

A magyar nemzetnek nem maradt egyebe, mint dicsőséges múltja és a jobb jövőbe vetett reménysége. A jobb jövőbe vetett reménység a múltban bírja a maga gyökerét, s amely nemzetnek nagyjai és vértanúi vannak, amely nemzet tengernyi vért és könnyet áldozott hazájáért, el nem pusztulhat. Gróf Tisza István a magyar nemzet újkori történelmének legkimagaslóbb alakja, államférfiúi bölcsessége, lelkének egyéni ereje mindenkor szilárd és törhetetlen hazafisága és hazájáért elszenvedett mártír halála a magyar nemzeti eszme ideális képviselőjévé avatták őt. Mártír halált kellett halnia, mert csakis az Ő holttestén keresztül volt lehetséges a magyar nemzeti állam lerombolása, s az a golyó, amely gróf Tisza Istvánt ölte meg, az Ő testén keresztül a magyar nemzetet is találta.

Amidőn tehát Kiskunfélegyháza város Tisza István emlékét sértő határozatával, melyet képviselőjének, a forradalom egyik szereplőjének sugalmazására hozott, nem tudja érinteni Tisza István dicső emlékét, de határozata alkalmas volt arra, hogy az a szebb jövőre és józanabb jelenre hivatott

magyar város önmagát bélyegezze meg és kiváltsa maga ellen a komoly és elfogulatlan magyar közvélemény elítélő felháborodását.

Bár Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósági bizottsága felügyeleti hatáskörében már a határozatot megsemmisítette, s ezzel elégtételt adott Tisza István emlékének, s bár köztudomású tény, hogy a kiskunfélegyházi határozat puccsszerűen hozott, és nem fejezi ki a város képviselőtestülete többségének gondolkodását. A törvényhatósági bizottság mégis kifejezést ad hazafias felháborodásának a kiskunfélegyházi határozat felett indítva érzi magát arra, hogy felhívja a vármegye alispánját az iránt, hogy minden évben az őszi közgyűlésen emlékezzék meg alkalmas formában az októberi forradalomról, s arról a rombolásról, amelyet ez a forradalom a nemzet életében okozott és Tisza István hazafias önfeláldozó példájáról. Elhatározza, hogy felirattal fordul a vallás és közoktatásügyi miniszterhez aziránt, hogy rendeletileg kötelezze a középiskolákat arra, hogy a fiatalság hazafias erkölcsi nevelése érdekében az októberi forradalom évfordulóján, annak végzetes következményeiről és Tisza István önfeláldozó hazafiságáról az előadások keretében emlékezzenek meg. Végül elhatározza, hogy ezen véghatározatát tudomás és hasonló állásfoglalás végett a társ-törvényhatóságokkal is közölje. Erről a vármegye alispánját további eljárás végett értesíti.

Pályi, vármegyei főjegyző.”

A korabeli hivatalos politikai álláspont és a közvélemény álláspontja megegyezett, a kiskunfélegyházi határozatot törölték, ezt mindenki tudomásul vette. Az országos kampányhoz Baja nem csatlakozott, február 11-én a balassagyarmati felhívást irattárba tették. ■

Az olvadó sajt története

Szünder Dezső

■ Nagyon kevés embert ismerek, aki ne kedvelné a sajtot, így aztán igazán időszzerűvé vált, hogy a *Bajai Honpolgár* oldalain kicsit körbejárjuk ezt a témát, kitekintve a többi országra is. De kezdjük talán itthon!

Sajnos hazánkban a sajt becsülete némiképp megkopott. Megfelelő törvényi szabályozás hiányában sok mindent el lehet adni sajt gyanánt, különösen igaz ez egyik legismertebb sajtunkra, a *trappistára*. Szerencsére az elmúlt évek során elindult már egy szabályozási kezdeményezés, mely pontosan meghatározza, előírja majd, hogy mit is lehet így hívni. Úgy gondolom, Baja szerencsés helyzetben van ilyen téren. Azok, akik hajlandók egy jobb minőségű, igazihoz közel álló terméket vásárolni, a piaci standon legalább 2-3 tisztességes termelő portékája közül tudnak választani. Érdemes is nyitott szemmel járni, hiszen a hidegtálon túl a sajtot kis hazánkban rántjuk, cordon bleu-be hajtogatjuk, pizzára reszeljük, hamburgerbe szeleteljük vagy csak szimplán sajtos-tejfölös tésztát készítünk belőle – rosszul nem járhatunk. No, de mi a helyzet a nagyvilágban?

Svájc: Kezdjük talán az egyik legismertebb, legrégebbi sajtos étellel, a *fondüvel*. Igen, most biztosan arra gondol a kedves Olvasó, hogy hát hiszen ez a modernkori úri huncutság. Nos, nem...! Gyökerei a svájci hegyekbe nyúlnak vissza, ahol a szegényebb rétegek és pásztorok találékonyságának szüleménye. A sajt egészen más arcát mutatja teljesen felolvasztva, szikkadt kenyérral mártogatva. A modern kor és a gasztronómia áldásos hatásának köszönhetően ma már a fondüt sörrel, száraz fehérborral, különféle fűszernövényekkel ízesítik, a szikkadt kenyér mellett pedig zöldséget és olykor akár gyümölcsöt is mártogatnak bele. A lehetőségek száma

végtelen, és ezt itthon bárki ki is próbálhatja, hiszen már évek óta hozzá lehet jutni itthon is fondükészítőhöz. Innen pedig már csak elhatározás kérdése, hogy a közösségi élményt támogató étkezést mikor valósítjuk meg barátaink társaságában.

Franciaország: Ki ne tudná, az ország igazi sajt nagyhatalom. A több száz féle sajtból nehéz választani, hiszen egy-egy fajta lehetne akár egyetlen önálló írás témája is. A téli időre való tekintettel és az előző gondolatmenetet folytatva én most a *raclette*-et választottam. A név egyszerre jelenti a sajt fajtáját és magát az ételt is. Némiképp hasonló a fondühöz: a félkemény sajtot egy speciális eszközben olvasztják meg, hagyják kicsit ráégni az edény oldalára, aljára, majd egy kaparóeszközzel csorgatják frissen sült burgonyára, sült húsokra, zöldségekre. Hideg téli esteiken egy pohár fehérbor társaságában felejthetetlen élmény.

Ausztria: Nem maradhat ki a szomszédos ország sem. Az itteni specialitás, a *Käsespätzle* tulajdonképpen egy sajtos nokedli. A házi készítésű, friss, tojásos tésztát reszelt sajttal rétegzik, majd hagymával és vajjal aranybarnára sütik. Elsősorban *Bergkäse*t vagy ementálit használnak hozzá, ami karakteres ízt ad az ételnek. Napjainkban fűszernövényekkel is ízesítik, majd házi sörrel tálalják.

mel, friss paradicsomsalsával. A titok nyitja a sajt fajtájában rejlik, tipikusan mexikói fajtákat használnak, mint a hazánkban nyilván ismeretlenn *Oaxaca* vagy a *Chihuahua*.

Georgia (Grúzia): A *hacsapuri* az ország világhírű, nemzeti eledele. Egy kelesztett tésztából készült hajó alakú lepény, amelyet olvadó sajttal, tojással sütnek ki. Az étel eredete évszázadokra nyúlik vissza, a grúz nemzeti identitás része. Tradicionálisan *Sulguni* vagy

Hacsapuri

Imeruli fajtákat használnak az elkészítéskor, melyek pikáns, sós ízt adnak a lepénynek. A fogyasztás módja is különleges: a tésztát széleit letépi, ezt mártogatják a tojássárgájára, a vaj és az olvasztott forró sajt keverékébe.

Olaszország: a pizza hazája sem maradhat ki a felsorolásból. A *pizza quattro formaggi*t mindenki ismeri, az ország ikonikus étele. Ma-napság sok mindent el lehet adni négysajtos tésztaként, de jó, ha tudjuk, hogy az eredeti verzió *mozzarella*t, *gorgonzola*t, *parmezán*t és *talleggio* vagy *fontina* sajtot tartalmaz.

Amerikai Egyesült Államok: az említett országok közül az egyetlen, amely kilóg a sorból, mégis megkerülhetetlen. Az országnak ugyanis nincs saját, nemzetközi szinten is ismert sajta. Ők fogták az alapanyagot, és megalkották belőle a világ egyik legismertebb, legkedveltebb tésztáételét, a *mac and cheese*-t. Ki ne tudná, hogy ez makaróni, sajttal és tejmártással összesítve. Nem nagy történet, elkészíteni gyerekjáték, mégis világhírű, pedig ha szigorúan vesszük, ez „csak” egy sajtos tésztákészítés – no, de annak milyen...!

Az írás végére csupán annyit ajánlhatok Önöknek, hogy bármerre is járnak a nagyvilágban, de akár itthon is, járjanak nyitott, befogadó szemmel a sajtos pultok gazdag választéka előtt, érdemes! Mindegyik fajta más és más, érdemes felfedezni közülük minél többet. ■

Fondü